

Nemzeti jelképek

Szerző: HALÁSZ Iván, SCHWEITZER Gábor

Affiliáció: egyetemi tanár, tudományos főmunkatárs, NKE ÁNTK, TK JTI / tudományos főmunkatárs, habilitált egyetemi docens, TK JTI, NKE ÁNTK

Rovat: Alkotmányjog

Rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András

Lezárás dátuma: 2020.06.30

Idézési javaslat: HALÁSZ Iván – SCHWEITZER Gábor: „Nemzeti jelképek” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/nemzeti-jelkepek> (2020). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A széles körű konszenzus által övezett nemzeti és állami jelképek, mindenekelőtt a himnusz, a zászló (nemzeti színek), valamint a címer, leginkább az állami szuverenitás és a nemzeti identitás kifejezésére és megjelenítésére alkalmasak. A nemzeti és állami jelképek külső és belső funkcióval egyaránt rendelkeznek. A szimbólumok külső funkciója az adott politikai közösség szuverenitásának és önazonosságának reprezentálása, belső funkciója pedig az adott államhoz kötődő személyek integrálása, összetartozásuk megjelenítése. Az állami és nemzeti szimbolika megalkotása és a jelképek használatának szabályozása jellemzően az alkotmányjog területéhez tartozik. A klasszikus és hivatalos jelképek mellett az állami és nemzeti létehez ugyanakkor további, a jogalkotó által is elismert szimbolikus elemek is kapcsolódhatnak.

Tartalomjegyzék

1. Az állami és nemzeti jelképek alaptípusai

- 1.1. A himnusz
- 1.2. A lobogó és a zászló
- 1.3. A címer
- 1.4. További állami és nemzeti jelképek: jelmondat, pecsét, államfői zászló
- 1.5. A nemzetközi konvenciók szerepe
- 1.6. Alternatív, párhuzamos és egymással konkuráló jelképek

2. A magyar állami és nemzeti szimbólumok rövid története

- 2.1. Az államcímer
- 2.2. Az állami zászló
- 2.3. A himnusz

3. Az Alaptörvényben nevesített magyar állami és nemzeti jelképek

4. Az állami és nemzeti jelképek használata

5. A helyi önkormányzatok és a nemzetiségek szimbólumai

6. Az Országzászló szimbolikája

7. Az állami kitüntetések

8. **A nemzeti és állami ünnepek**
  9. **A Szent Korona és a koronázási jelvények közjogi és szimbolikus jelentősége**
  10. **Az államnév szimbolikája**
  11. **Nemzeti emlékhelyek és egyéb kiemelt helyszínek**
  12. **A fővárosok szimbolikája**
  13. **Budapest mint főváros**
  14. **A történelmi személyiségek szimbolikus szerepe a közjogban: az emlék- és érdemtörvények problematikája**
    - 14.1. Emléktörvények a V4-államokban
    - 14.2. Érdem- és emléktörvények Magyarországon
  15. **Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme**
  16. **JEGYZETEK**
-

1. Az állami és nemzeti jelképek alaptípusai

[1] A szimbólumok az emberi természet legmélyebb rétegeinek kifejezéseként a civilizáció fejlődését kísérik végig. Alig volt az emberiség történetében olyan testület vagy szervezet, amely hatalmának megjelenítésére és önmaga kifejezésére ne használt volna valamiféle jelképet. „A szimbólumok alapvető emberi szükségletet fejeznek ki, a kommunikáció és a csoportkohézió megerősítésének eszközei, és mint ilyenek segítik a csoport önazonosságának és stabilitásának megőrzését.”^[1] A szimbólumok ennek megfelelően a nemzetek és államok történetéhez is szervesen hozzákapszolódnak. A jog számára az állami és nemzeti jelképek az állam ->**szuverenitását**, valamint az állampolgárok (->**állampolgárság**) és az államhoz (esetleg más közösséghez) nemzeti érzésük révén kötődő személyek összetartozását fejezik ki. Emiatt az állami és nemzeti jelképek megnevezéséről általában a jogalkotó rendelkezik, miként használatuk és védelmük is a jogalkotó kompetenciájához tartozik. Az állami és nemzeti szimbólumoknak alapvetően kettős funkciójuk van: a kifelé irányuló reprezentálás és a befelé történő integrálás. A nemzetközi kapcsolatokban az előbbi, a belső relációban pedig az utóbbi a meghatározó jellegű. A közösségteremtő célzatú belső integrálás fontos szerephez juthat a külföldön élő diaszpóratagok esetében is. Az állami és nemzeti szimbólumok sajátos kulturális és pszichológiai határjelzőként ugyanakkor egyidejűleg juttatják kifejezésre az összetartozást, valamint a másoktól történő elkülönülést.^[2]

[2] A modern világban használt klasszikus állami és nemzeti jelképek – a himnusz, a zászló és a címer – általában sok évszázados múlttal rendelkeznek, de a konkrét formájukra és a használatukra vonatkozó szabályok vagy szokások inkább az elmúlt egy-két évszázadra vezethetők vissza. Az instrumentális és vokális elemekre építkező himnusszal szemben a zászló és a címer a vizualitáson keresztül gyakorol hatást. Az állami és nemzeti szimbólumok spektruma természetesen ennél jóval szélesebb, hiszen a hivatalos fizetőeszköz, a főváros, a történelmi múlt jeles személyiségei, az állami kitüntetések, de akár még a jellemzőnek tartott tájak, állatok, növények, ételek is bevonhatók ebbe a körbe.^[3]

1.1. A himnusz

[3] Az elő-ázsiai és mediterrán gyökerekkel rendelkező himnusz eredetileg ünnepélyes, kötetlen formában írt vallásos ihletésű költeményt jelentett. A kereszténység elterjedését követően – Szent

Ágoston fellépése nyomán – a himnusz Istent dicsőítő ének funkciója domborodott ki, bár mások – miként a szentek – tiszteletére is születhettek himnuszok. Az európai reformáció megjelenése időszakában a reformátorok a biblikus zsoltárok műfajához közelítették a himnuszokat. A himnusz vallásos jellege a XVIII. század végétől megfakult. A mai nemzeti himnusz értelme főleg a felvilágosodás hatására – a nemzeti öntudatra ébredéssel összefüggésben – domborodott ki.^[4]

[4] A XVI. század utolsó harmadában Nassaui Vilmos (I. Vilmos orániai herceg) tiszteletére komponált holland himnusz, a *Wilhelmus* tekinthető Európa egyik legrégebbi uralkodói/állami himnuszának, noha hivatalos elismerésére csak 1932-ben került sor.^[5] Szintén a korai himnuszok közé tartozik a brit *God save the King/Queen* (Isten, óvd a király[nő]t!) című dal, amelyet először 1745-ben játszottak le egy színházi előadás után.^[6] Attól kezdve országszerte népszerűvé vált, és a brit alattvalók később a hivatalos események alkalmával ezt énekelték hűségük jeleként, mégpedig anélkül, hogy erre bármiféle törvény kötelezte volna őket. Ez tulajdonképpen jelenleg is így van, hiszen Nagy-Britanniában nem létezik a himnusz kötelező használatára vonatkozó szabályozás. A brit himnusz dallama hamar népszerűvé vált, és arra több más európai országban saját szöveget alkottak. Az így létrejövő művek utóbb nemzeti himnusként is funkcionáltak ezekben az országokban. Ez volt a helyzet a cári Oroszországban, Norvégiában, Finnországban, Svájcban, Liechtensteinben és számos német fejedelemségben.^[7]

[5] Az ima vagy fohász jellegű állami himnuszok mellett a modern himnuszok másik meghatározó stílusa a katonai induló típusú himnusz. Ez utóbbiak közül a legismertebb a francia *Marseillaise* című dal, amely 1792-ben született, amikor a forradalmi Franciaország az Ausztria felől érkező támadás kivédésére készült. A szerzője, Rouget de Lisle eredendően a „Rajnai Hadsereg harci dalának” szánta. 1795-ben, a forradalom kitörésének évfordulóján azonban már nemzeti énekké nyilvánították. A francia alkotmányosság kusza történetéből következően nem használták folyamatosan a XIX. században, de az 1870-es évektől már vitathatatlanul ez tekinthető a francia nemzeti himnusznak.^[8]

[6] Katonai indulóként született továbbá a XVIII. század végén a lengyel himnusz is, a *Dabrowski-mazurka*, amely egyes szláv nyelvű államok körében a brit királyi himnuszhoz hasonló „dallamadó” funkciót töltött be. Állami himnusszá azonban csak a szuverenitás elnyerését követő évtizedben, 1926-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, valamint 1927-ben a Belügyminisztérium döntései nyomán vált.^[9] Induló jellegű az 1848-as forradalom előestéjén íródott mai olasz himnusz, a *Fratelli d'Italia* is, amelyet 1946-ban nyilvánítottak olasz nemzeti himnusszá.^[10]

[7] Több himnusz köszönhette ugyanakkor megszületését népdalnak (például a XIX. században született szlovák himnusz), színházi műdalnak (a cseh himnusz) vagy himnuszpályázatnak (miként a magyar himnusz és a *Szózat* is).

1.2. A lobogó és a zászló

[8] Az állami lobogó az állam azon felségjelvénye, amelyet jellemzően az állami szervek használnak. Nemzeti lobogó pedig az állam által használt lobogó, amelyet a nemzeti színekkel láttak el.^[11] A zászló ugyanakkor a rúdon elhelyezett vagy ahhoz hozzáerősített egy-, esetleg többszínű anyag, amelyen gyakran jelenítik meg a címet vagy más jelképeket.^[12] Noha a katonai gyökerekkel rendelkező állami zászló/lobogó a régóta használatos szimbólumok közé tartozik, integráló hatású kanonizált állami vagy nemzeti jelképként a nagy francia forradalom után jött divatba.^[13] A francia forradalmi trikolór, annak színvilága és társadalmi népszerűsége ugyanis sok európai nemzetet arra ösztönzött, hogy hasonlót konstruáljon a maga számára. Az új zászlók/lobogók színvilága néhány esetben az államcímerek színösszetételére támaszkodott. Ez volt a helyzet a mai formájában a XIX. század elején megszületett, majd az 1848-as forradalomtól kezdve roppant népszerűvé váló magyar nemzeti trikolórral is.

[9] Bár a különböző zászlóvariációk száma szinte végtelen, egy-egy civilizációs körön belül gyakran

egymásra hasonlító jelképeket használnak. Európában például meglehetősen elterjedt a háromszínű zászlók (trikolorok) használata. Emiatt előfordul, hogy egy-egy állami zászló csak a különböző színű sávok sorrendje vagy az egyes színek árnyalata alapján tér el egymástól. Ez a helyzet áll fenn Oroszország és Hollandia, valamint a bolgár, magyar és olasz zászló esetében. Sok jelkép hasonlósága nem a véletlen műve, hiszen a hasonlatosság a közös történelmi, kulturális vagy politikai okokra vezethető vissza. A szláv államok zászlóinak tekintélyes hányada (a Cseh Köztársaságé, Horvátországé, Oroszországé, Szerbiáé, Szlovákiáé vagy Szlovéniáé) a szláv trikolor színeit (fehér, kék, piros) használja.^[14] A szláv nyelvű államok másik része (Bosznia és Hercegovina, Bulgária, Fehéroroszország, Macedónia, Montenegró és Ukrajna) viszont ettől eltérő színösszetételű zászlót választott magának. A régi hagyományokkal rendelkező lengyel zászlóhoz hasonlót a XIX. században egy ideig a csehek és a szlovákok is használták. A brit zászló (az úgynevezett *Union Jack*) motívuma pedig megtalálható Ausztrália, Fidzsi, Tuvalu és Új-Zéland zászlóiban.

[10] Gyakran a különféle vallási jelképek is szerephez jutnak a zászlókban és a címerekben. Európában a kereszt különböző formái népszerűek, az iszlám világ sok állama pedig a félhold szerepeltetésével utal a domináns vallásra. A szocialista forradalmak és a kommunista ideológia is mély nyomokat hagyott az állami szimbolikán, ami jelenleg is tükröződik a kínai, vietnami és észak-koreai zászlókon és címereken. Afrikában pedig az angolai és mozambiki zászló jeleníti meg a baloldali indíttatású nemzeti felszabadítási mozgalmak szimbolikus elemeit.^[15] A kommunista mozgalom egyes jelképeit a rendszerváltás után több kelet- és közép-európai államban betiltották ugyan, de ez a tény nincs (és praktikusán nem is lehet) kihatással a nemzetközi kapcsolatokra. Azokban ugyanis minden állam köteles tiszteletben tartani a partnerek választását, azaz nem szólhat bele abba, hogy milyen üzenetet hordozó szimbolikát használnak.

1.3. A címer

[11] A most is használatos klasszikus állami jelképek közül a „nemzet névjegyének”^[16] is tekinthető államcímert rendelkezik a legrégebb „államjelölő” tradícióval, hiszen története mélyen a középkorba nyúlik vissza. A címerek eredendően nem az uralkodói vagy állami ->szuverenitás kifejezésére szolgáltak, hanem a zárt páncélban küzdő lovagok felismerhetőségét tették lehetővé. A kezdetekben csatajelvényként használt címer fokozatosan alakult át egyéni – békeidőben is használatos – címerré.^[17] A középkori gyökerekkel rendelkező államok címerei utóbb többnyire az ottani uralkodó dinasztiák címereiből alakultak ki. Másféle címerek születtek a XIX. századi nemzeti mozgalmak kibontakozása idején. A szlovák címerben például a magyar címerből ismert kettős kereszt és hármashalom is szerepel, de nem a magyar nemzeti színvilág, hanem a szláv trikolor színei tűnnek fel benne (fehérnek látszó ezüst, kék hármashalom, vörös háttér). Egy sor állami címer azonban csak a XX. század során vagy annak végén született, amikor az adott nemzet független állami létet nyert. Ezek közé tartozik a Jugoszlávia felbomlását követően szuveréné váló szlovén állam címere is, amelynek megalkotására pályázatot írtak ki. A szláv színvilágot tükröző címerben egyaránt megtalálhatók a földrajzi elemek (Triglav-hegy), valamint az egyes fontos középkori családok szimbólumelemei.^[18]

[12] A középkori feudális hagyományok közé tartozik továbbá, hogy egyes országok – igaz, nagyon ritkán – most is különbséget tesznek nagy-, közép- és kiscímer között. A nagy- és középcímer között rendszerint az volt a különbség, hogy amíg a nagycímer minden olyan terület címerét is tartalmazta, amely valaha az adott uralkodóházhoz tartozott, addig a kiscímer inkább a reális birtokokra koncentrált. A kiscímerek modern kori sűrűbb használatának elsődlegesen gyakorlati okai voltak, hiszen a nagy- és középcímerek sokszor annyira összetettek voltak, hogy már nem voltak alkalmasak arra, hogy iratokon vagy pénzerméken szerepeljenek.

[13] A címerek közötti különbségtételnek manapság főleg konkrét politikai vagy közjogi okai vannak. Tipikusan ez a helyzet a Cseh Köztársaságban, amely ugyan szerkezeti értelemben az unitárius, azaz egységes államok közé tartozik, de a lakosság történelmi emlékezetében még viszonylag élénken él a

korábbi tartományi különállás emléke. Még az ->**alkotmány** preambuluma is úgy kezdődik, hogy „[m]i, a Cseh Köztársaság állampolgárai Csehországban, Morvaországban és Sziléziában [...]”. A tartományi szempontok ugyan nem érvényesülnek a közigazgatási beosztásban, de az alkotmány éppen a tartományi jelképrendszer megjelenítése miatt tesz különbséget a nagy- és a kiscímer között. A fent említett három történelmi tartomány címereit ötvöző cseh nagycímer viszont inkább a középcímernek felelne meg a középkorban, de ezzel a részletkérdéssel a cseh alkotmány már nem kívánt foglalkozni. A kiscímer kizárólag a cseh oroszlánt tartalmazza, amely országos szimbólumként Csehszlovákia fennállása (1918–1992) alatt volt hangsúlyos. A történelmi tartományi jelképrendszer megjelenítése egyébként megoldható a két címer közötti alkotmányos különbségtétel nélkül is. Erre jó példa Horvátország, amely egyetlen címerrel rendelkezik, de abban a szűk értelemben vett Horvátország címere mellett – kicsinyített formában – megtalálható a történelmi Szlavónia, Dalmácia, Fiume és Isztria címere is.

1.4. További állami és nemzeti jelképek: jelmondat, pecsét, államfői zászló

[14] Noha a címer, a himnusz és a zászló tekinthető a leginkább elterjedt állami jelképnek, és alig akad olyan ország, amely ne rendelkezne ezekkel a szimbólumokkal, ez nem jelenti azt, hogy egyes államok jogalkotói az alkotmányban vagy más jogszabályban ne szabályozhatnának más típusú jelképeket is.

[15] Néhány alkotmány és jogrendszer ennek megfelelően további hivatalos állami jelképekről is rendelkezik. Ezek közé tartozik a mozgósító, lelkesítő célzattal rendelkező állami jelmondat (lásd például az 1958. évi francia alkotmányt^[19]), az állam címerét megjelenítő állami pecsét (lásd például az 1992. évi szlovák alkotmányt) vagy az állami zászlótól jól elkülöníthető ->**államfői** lobogó (lásd például az 1993. évi cseh alkotmányt) intézménye.

[16] Az államfői zászlók között a cseh azért érdekes, mert az állami és az államfői zászló megkülönböztetése a monarchiák esetében gyakoribb, a köztársaságokban kevésbé szokásos. De hasonló a helyzet Görögország, Írország, Málta és Szlovákia esetében is, miként az Egyesült Államok elnöke is rendelkezik külön elnöki lobogóval. A monarchiák közül ugyanakkor Liechtenstein, Norvégia és a Svéd Királyság tartoznak azon államok közé, amelyek megkülönböztetik az állami és az uralkodói zászlót, noha Svédországban a királyi zászló meglehetősen hasonlít az állami zászlóra.

[17] Összetett a helyzet Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságában, amely egyrészt régi hagyománytisztelő monarchia, másrészt egy összetett szerkezetű állam. A világ leginkább a familiárisan csengő *Union Jack* névre keresztelt brit zászlót ismeri, amelynek első változata eredetileg az angol és a skót királyságok zászlainak az egybeszerkesztéséből született 1606-ban,^[20] tehát jóval az Egyesült Királyság 1707-es hivatalos létrejötté előtt. A brit zászló 1801-ben nyerte el a jelenlegi formáját, amikor az angol-skót unióhoz hivatalosan csatlakozott Írország is. A brit zászló egyesíti magában a három ország szimbolikus keresztjeit: az angol Szent György-, a skót Szent András- és az ír Szent Patrik-keresztet. Mindössze az angolok által még a középkor folyamán bekebelezett Wales szimbolikája hiányzik a *Union Jack*ből. Tény azonban, hogy a walesi vörös sárkányt nem lett volna könnyű feladat beilleszteni a már amúgy is összetett brit zászlóba. Wales hivatalos tartományi zászlaja egyébként meglehetősen későn, 1959-ben született.^[21]

[18] Az Egyesült Királyságot alkotó egyes országok zászlói sem tűntek el, így most is meglehetősen nagy népszerűségnek örvend a brit szigeteken az angol, a skót és a walesi zászló. Nagy-Britannia továbbá számos tengerentúli függő területtel rendelkezik, amelyek szintén rendelkeznek saját zászlóval. Kettőtől eltekintve^[22] ezek is megjelenítik a brit lobogó kicsinyített képét.

[19] A monarchikus állami berendezkedés azt is eredményezi, hogy a királyi család egyes, külön közjogi funkcióval rendelkező tagjai saját lobogóval is rendelkeznek. Az Egyesült Királyság királyi lobogóját Viktória királynő 1837-es trónra lépésétől használják. A király vagy királynő azonban egyúttal a brit Nemzetközösség (*Commonwealth*) szimbolikus feje is; a *Commonwealth* egyes

monarchikus államaiban ugyanakkor ténylegesen is betölti az államfői funkciót (például Ausztráliában, Kanadában vagy Új-Zélandon). Abban az esetben, ha a brit uralkodó olyan nemzetközösségi államban tartózkodik, amelynek nem tekinthető közvetlen államfőjének, ott egy külön „nemzetközösségi” vezetői lobogót használ.^[23]

[20] Külön lobogóval rendelkeznek az uralkodó (jelenleg II. Erzsébet) legközelebbi rokonai – azaz a férje (Fülöp herceg) és a trónörökös (Károly herceg) – is. A hivatalos trónörökös egyben walesi herceg is; ebből kifolyólag ő is két zászlóval rendelkezik – az egyiket az uralkodó trónörököséként,^[24] a másikat pedig walesi tartózkodása idején használja.^[25] Az utóbbi tekinthető személyes jelképnek is. A feudális hagyományoknak megfelelően Károly még néhány további területi egységnek is a feje, ahol szintén külön szimbólumokkal rendelkezik.

1.5. A nemzetközi konvenciók szerepe

[21] Egyetemes szinten nem létezik olyan formális szabály (szerződés, egyezmény), mely előírja, hogy a független államoknak milyen kötelezően előírt jelképekkel kell rendelkezniük a nemzetközi kapcsolatokban. A közjogtudomány sem kívánja meg feltétlenül azt, hogy az államok pontosan előírt szimbólumokkal rendelkezzenek. Ezen a téren inkább egyfajta szokásjog érvényesül, és bizonyos divathullámok követik egymást, amelyek hatnak egymásra és kialakítják a jelképekre vonatkozó elvárásokat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szimbólumokról egyáltalán ne rendelkeznének egyes meghatározó nemzetközi jogi dokumentumok, de a legtöbb esetben csak a használatukról és a tekintélyükről esik szó. Ebből a szempontból a legfontosabb a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi egyezmény és a konzuli kapcsolatokról szóló 1963. évi bécsi egyezmény, amelyek röviden ugyan, de érintik az állami lobogó (zászló) és a címer használatát. Mindkét egyezmény értelmében ugyanis a képviselő, valamint annak vezetője jogosult használni ezeket a jelképeket. A himnuszról vagy más szimbólumokról azonban e dokumentumok már nem emlékeznek meg. Azt sem írják elő az államoknak, hogy rendelkezniük kellene bármilyen jelképekkel, azok létezését ugyanis eleve adottnak veszik.

[22] Minden állam szuverén joga eldönteni, hogy kívánja-e szimbólumokkal identifikálni, megkülönböztetni önmagát a többi államtól, és ha igen, akkor milyen jelképeket választ. Különösebb formai előírások sem léteznek, elég csak a rendhagyó méretű és formátumú svájci vagy nepáli zászlókra gondolni.

[23] A praktikus szempontokat azonban célszerű figyelembe venni: a himnusz ne legyen túl hosszú, a zászló túl nagy, a címer túlon túl összetett. Az viszont mindenképp szükséges, hogy az államok jelképrendszere jól megkülönböztethető legyen egymástól, azaz nem lehet valamely más állam jelképeit változtatások nélkül átvenni. Más a helyzet, ha például egy állam egy másik zászló használata mellett dönt, ilyenkor az addig használt jelkép úgy mond „szabaddá válik”, és elvben átvehető.

1.6. Alternatív, párhuzamos és egymással konkuráló jelképek

[24] A fentebb említett összetett címerekénél kényesebb az alternatív, párhuzamos és az egymással konkuráló jelképek kérdése. A történelem folyamán ugyanis egyes nemzetek párhuzamos és alternatív szimbólumokat is kialakítottak maguknak. Ezek jobb esetben kiegészítik egymást, rosszabb esetben viszont konkurálnak egymással. Az utóbbi jelenség azzal függ össze, hogy a jelképrendszer használata szorosan kötődik a politikához, amely rendszerint manipulálja és a saját legitimációs céljaira használja fel azt. Az egyes jelentősebb politikai fordulatok, háborúk és társadalmi konfliktusok is kihatnak a jelképek használatára.

[25] A szerencsésebb példák közé tartozik a XIX. század első felében született két magyar himnikus dal – a *Himnusz* és a *Szózat* – „békés egymás mellett élése” és párhuzamos használata. Bár a közjog csak a *Himnuszt* ismeri el, az évtizedek során kialakult szép hagyomány szerint Magyarországon a

hivatalos rendezvények a *Himnusszal* kezdődnek és a *Szózattal* végződnek. Ezt a gyakorlatot az teszi lehetővé, hogy az említett két zeneművet a politika nem állította szembe egymással.

[26] Nincs ennyire szerencsés helyzetben viszont Szlovákia. A XIX. századi szlovák nemzeti mozgalom ugyanis egyidejűleg két himnikus dalt tett magáévá: a Janko Matuška-féle *Nad Tatrou sa blýska* (Tátra felett villámlik) és a Samo Tomášik-féle *Hej, Slováci* (Hej, szlovákok) című dalokat.^[26] Sokáig mindkettő teljesen egyenrangúnak számított, és semmilyen jel nem utalt arra, hogy ezek a dalok megosztó jellegűek lennének. Az elsőként említett himnikus dal egyik versszaka később a csehszlovák állami himnusz részévé vált, ezáltal közjogi szintre emelkedett. A másik dalt viszont a második világháború alatti náci kollaboráns néppárti rezsim tette hivatalossá, ezáltal pedig kompromittálta azt. Az 1990-es évek elején a szlovák függetlenségpárti és kisebbségellenes nacionalista erők újból elkezdték használni, ami csak erősítette a föderalista, illetve demokratikus tábor ellenszenvét ezzel a himnusszal szemben, noha maga a dal teljesen vértlenül került ebbe a helyzetbe. Mára már azonban megnyugodtak a kedélyek. A volt csehszlovák himnusz szlovák részének egy újabb versszakkal kibővített változata lett a Szlovák Köztársaság hivatalos himnusza, a másik – rosszabb emlékű – himnikus dal pedig fokozatosan megszabadult a második világháború alatt ráakadó negatív összefüggésektől.

[27] Bár a szocialista korszak szimbolikája a legtöbb kelet- és közép-európai államban már a múlté, hiszen a térség államainak többsége a rendszerváltáskor visszatért a hagyományos nemzeti jelképrendszerhez, néhány országban itt-ott még felbukkannak a letűnt korszak bizonyos elemei. Ez természetesen szintén a politikai fejleményekkel függ össze. A rendszert váltó Oroszország például 1991-ben visszatért az orosz nemzeti trikolorhoz és a bizánci sást tartalmazó állami címerhez, és himnuszt is váltott. Az utóbbi azonban nem vált különösebben népszerűvé, és sokakat nosztalgia fogott el a Szovjetunió himnusza iránt. Erre reagálva Vlagyimir Putyin orosz elnök hatalomra kerülése után az ezredfordulón más szöveggel ugyan, de visszaállította a régi szovjet himnusz dallamát.

[28] Az 1991 végén függetlenné vált Fehéroroszországban szintén megkísérelték visszaállítani a korábbi nemzeti szimbolikát, ami azonban nem találkozott a lakosság nagy tömegeinek osztatlan lelkesedésével. Ezt használta ki Alekszandr Lukasenko államfő, aki 1995-ben népszavazást kezdeményezett a korábbi szimbolikához való részleges visszatéréséről. Ezen a lakosság leszavazta a függetlenség rövid időszakában használt, három vízszintes sávból (fehér-piros-fehér) álló zászlót. Ezek után Fehéroroszországban a szovjet korszakban született zászló némileg módosított változatát kezdték használni. Lekerültek viszont a zászlóról a kommunista mozgalom főbb jelképei: a kalapács, a sarló és az ötágú csillag. A zászlónak ugyanakkor van egy népies indíttatású, ornamentális része is.^[27]

[29] A szintén posztszovjet Grúziában 2004-ben került sor változtatásokra, amikor az azóta már külföldre távozott Mihail Szaakasvili államfő került hatalomra.^[28] Igaz, itt nem merült fel a szovjet korszak szimbolikájának teljes vagy részleges visszaállítása. A rendszerváltás utáni években ugyanis az 1919–1921 között független Grúzia^[29] sávos fehér-vörös zászlaját használták. Az új elnök viszont a középkori gyökerű, öt vörös keresztet (innen az „az öt keresztet zászló” elnevezés) ábrázoló, fehér alapú zászló^[30] bevezetését vitte keresztül. A változás kihatott az ország külföldön használt nevére: a grúz diplomácia azóta is azon fáradozik, hogy az általa képviselt országot ne „oroszosan” Grúziának, hanem „angolosan” Georgiának nevezzék.

2. A magyar állami és nemzeti szimbólumok rövid története

2.1. Az államcímer

[30] A magyar államcímer megjelenése – más európai országokhoz hasonlóan – az államalapító dinasztiára vezethető vissza. Legkorábbi alkotórésze, a bizánci ábrázolásokon gyakorta szereplő

kettős kereszt a XII. század utolsó harmadától folyamatosan szerepelt a királyi címerben. A Krisztus keresztjét idéző kettős kereszt – amely utóbb az államcímer mesteralakjává vált – legkorábban 1190 táján jelent meg III. Béla pénzein, a pajzsra helyezett jelvényen. A magyar államcímer másik, évszázadokon keresztül élő eleme, a vörössel és ezüsttel többször vágott pajzsmező elsőként Imre király 1204-ben kibocsátott oklevelének függőpecsétjén fordult elő.^[31] A kettős kereszt ősi szimbolikája utóbb háttérbe szorult, és a középkor végén úgy vélték, hogy Szent István a pápa adományaként kapta a koronát, ezért ebből fejlődhetett ki az ország feletti hatalomra utaló szimbolikája.^[32] A Bizáncban nevelkedett III. Béla idején ugyanakkor a kettős kereszt már nem annyira az egyházat, hanem az államot jelképezte. Ezzel a kereszttel a magyar uralkodó a függetlenségét kívánta hangsúlyozni, vagyis azt, hogy nem alárendeltje Bizáncnak, hanem a Bizánccal egyenjogú magyar államhatalom megtestesítője.^[33] Eredetileg a kettős kereszt – úgymond – „lebegett”, hiszen nem volt talpazata. A hármas halom az Anjouk idején jelent meg a címerben, a hazai gyakorlat ugyanis nem kedvelte a „lebegő” ábrázolásokat, hanem a természetes elemeket részesítette előnyben: a pázsitot és a dombot. A kereszt alatti domb a XIII–XIV. századra alakult át hármas halommá.^[34] Más vélemények szerint eredetileg a kereszt három lábon állt, ebből alakult ki a három halom.^[35] Nagy Lajos címerein, pecsétjein, érmein a halmok még színtelenek voltak. A kereszt talapzatánál megjelenő korona a királyi hatalmat szimbolizálta.^[36] A hármas halomnak később közkedvelté vált szimbolikus jelentéstartalma – miszerint azok a történelmi Magyarország három nagy hegységét, a Tátrát, a Mátrát és a Fátrát szimbolizálják – csak a kora újkorban alakult ki.^[37] Korábban egyébként másféle értelmezések is léteztek: ezek az interpretációk a bibliai Golgotára, valamint az ország három társadalmi rendjére utaltak.^[38]

[31] A címerben feltűnő hétszer vágott mező valószínűleg aragóniai minta nyomán jelent meg a XIII. század elején az uralkodói pecséteken. Ez a címer a XIII. század második felétől családi címerként kapcsolódott az uralkodóházhoz. Az Árpád-ház utókövető Anjou uralkodók – leányági leszármazásukat hangsúlyozandó – saját liliomos családi címerükkel együtt szerepeltették. A XIV. századra Európa-szerte az uralkodócsaládok címereit mindinkább az ország címereinek kezdték tekinteni. Akkoriban került az Árpád-ház pajzsmezeje mellé a királyi hatalom kettős keresztje. A hármas halom „földrajzi” szimbolikus jelentéstartalmához hasonlóan a XVI. században a hétszer vágott mező ezüstsávjai is szimbolikus jelentést nyertek – az ország négy nagy folyóját, a Dunát, a Tiszát, a Drávát és a Szávát jelképezték.^[39]

[32] A XV. századtól kezdve uralkodóink az országot jelképező címet saját családi és országcímerükkel egyesítve használták. A Magyar Királyságot jelképező címer mellett az ábrázolásokon megjelentek a Szent István-i Korona alá tartozó más területek címerei is. Ebből alakult ki később az összes történelmi igényt megjelenítő nagycímer, illetve a társországok jelvényeivel kibővített középcímer. Az eredeti címer pedig az úgynevezett kiscímerré alakult át.^[40]

[33] A címerre helyezett korona kezdetben még nem különült el az uralkodótól, de a XIII. századtól kezdve fokozatosan észlelhetők a különválás jelei.^[41] A XIV. század utolsó évtizedeitől a nemzetközi szerződésekben a korona már az állam jelképeként szerepelt, a szerződést ugyanis a szerződő felek nem a királlyal, hanem a koronával kötötték. Utóbb egyre több dokumentumban kelt önálló életre a korona. 1401-ben, amikor a főurak Zsigmond királyt fogva tartották, az országtanács „Magyarország Szent Koronája” felirattal pecsételt, az alattvalókat pedig a magyar Szent Korona híveinek nevezték.^[42] Werbőczy István szerint a korona az alkotmánynak a királyon kívül álló fő tényezője, amely vagy a király mellett, vagy a király felett áll. A XVII. századi (jog)források tükrében a korona az országot testesítette meg. Az *1741. évi LXIII. törvénycikkben* a Szent Korona már egyértelműen a magyar államot jelentette. A kiegyezési törvényben (*1867. évi XII. törvénycikk*) a magyar koronát, a horvát kiegyezési törvényben (*1868. évi XXX. törvénycikk*) viszont kifejezetten Szent István koronáját (is) nevesítették. A XIX–XX. század fordulóján a Szent Korona, mint közjogi fogalom, „a cselekvőképes *souverain* magyar állam” egészét jelentette.^[43] Az 1918–1919-es összeomlást követően tovább élő Szent Korona-tan közjogi funkciója a folytonosság sugallata volt.^[44] A két világháború között a Szent Koronára vonatkozó elméleteket Eckhart Ferenc foglalta össze, aki –

politikai felhangú szakmai vitát kiváltva – kimutatta, hogy a korona nem a királyságot, hanem a magyar államot jelentette, illetve testesítette meg.^[45]

[34] Az ún. koronás kiscímer két rövid időszaktól eltekintve egészen 1945-ig változatlan formában maradt fenn. A kivételeket az 1849-es esztendő, valamint az 1918–19-es forradalmak időszaka jelentette. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc időszakában, a Függetlenségi Nyilatkozat 1849. április 14-i elfogadása után Kossuth Lajos kormányzóelnöki rendeletben tette hivatalossá az úgynevezett kiscímer korona nélküli változatát.^[46] Ezzel a heraldikai változtatással nyilvánvalóan azt kívánták hangsúlyozni, hogy Magyarország Ferenc Józsefet, mint a trónfosztottnak nyilvánított Habsburg-Lotharingiai uralkodóház tagját, nem ismeri el magyar uralkodónak.^[47] Ezt a korona nélküli címet a köznyelv Kossuth-címernek nevezte el és nevezi a mai napig. Az első világháborús összeomlás idején, a Magyar Népköztársaságot kikiáltó 1918-as őszi ősirózsás forradalom időszakában is e címer használatát részesítették előnyben. Károlyi Mihály 1918. november 28-án miniszterelnöki rendeletben írta elő a korona nélküli kiscímer használatát, „a Magyar Népköztársaság címere” elnevezéssel.^[48] Ezzel az úgynevezett Kossuth-címer az addig létező függetlenségi tartalom mellett – mai napig magán viselt – erős republikánus színezetet is kapott. A 1919-es Tanácsköztársaság a korszakellennek és saját ideológiájának megfelelően az egyetemes internacionalista szimbolikát használta: a vörös zászlót és az ötágú vörös csillagot. Az 1946. február 1-jén kikiáltott úgynevezett második Magyar Köztársaság ugyanakkor ragaszkodott a polgári-republikánus hagyományhoz, és a korona nélküli kiscímerhez nyúlt vissza.

[35] A *Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény* a szovjet tagköztársaságok címereit követő, a nemzeti jelleget kevésbé megjelenítő címer használatát rendelte el. A Magyar Népköztársaság címere 1956-ig a következő alkotóelemeket nevesítette: kétoldalt búzakoszorúval egybefogott, kerek világoskék mezőben kalapács és búzakalász; a mező felső részén a mezőre sugarakat bocsátó ötágú vörös csillag; alján redőzött piros-fehér-zöld szalag. Ennek a címernek természetesen komoly politikai és társadalmi üzenete volt akkoriban. A címer a zászlóra is felkerült, de 1956-ban a népharag kiszakította onnan. A Nagy Imre-kormány idején, 1956 ősztől visszatértek a Kossuth-címer használatához,^[49] amelyet kezdetben a Kádár-rendszer is elfogadott, ám az *alkotmány módosításáról szóló 1957. évi II. törvény* megváltoztatta ezt a levert forradalomra visszautaló jelképet. Az új népköztársasági címerbe a kétoldalt búzakoszorúval egybefogott, világoskék mezőben álló, ívelt piros-fehér-zöld színű pajzs került. A búzakoszorú egyik részét a nemzeti színű, a másikat pedig a vörös színű szalag fonta át. A pajzs fölött közepén elhelyezett ötágú vörös csillag aranyszínű sugarakat bocsátott a mezőre.

[36] A rendszerváltáskor az államcímer megválasztását illetően némi feszültség a koronás kiscímer és a Kossuth-címer kapcsán merült fel. A címerről a kormányzat 1989 ősztől még népszavazás útján kívánta kikérni a választópolgárok véleményét. Három címerváltozatot bocsátottak népszavazásra: a koronás kiscímer, a Kossuth-címer, valamint a Magyar Népköztársaság címerét. Az 1990 januárjára kiírt népszavazást utóbb a választások közelségére hivatkozva visszavonta az Országgyűlés (->parlament), így a címer kérdéséről az 1990 tavaszán megtartott első szabad választást követően összeülő, új összetételű Országgyűlés dönthetett. A törvényhozás ekkor már csak két címerváltozat – a koronás kiscímer és a Kossuth-címer – közül választott. Amíg a koronás kiscímer monarchikus jelképként hosszabb időszakon keresztül jelenítette meg a magyar államiságot, addig a Kossuth-címer a republikánus és függetlenségi közjogi hagyományokat (1849, 1918, 1946–1949, 1956) idézte fel. Az *1990. évi XL. törvény* tárgyalása idején még egyik címerváltozat sem kapta meg az elfogadáshoz szükséges kétharmados többséget. Az *1990. évi XLIV. törvény* végül a koronás kiscímer fogadta el a Magyar Köztársaság címereként.

2.2. Az állami zászló

[37] A háromszínű magyar zászló színeit a címerből nyerte. A honfoglaló seregek pajzsain, zászlóin már feltűnt a vörös szín. Az Árpád-ház vörös és ezüstsínű sávjai a korabeli zászlókon piros és fehér

színekként jelentek meg, majd a XVI. századtól ehhez a két színhez társult a hármaskör zöldje is. Az első piros-fehér-zöld összeállítás egyébként már a XIV. században felbukkant,^[50] akkor azonban még magától értetődően nem vált általánossá a mai formában történő használata –arra egészen a XIX. századig várni kellett. A címerhez hasonlóan a nemzeti színek tekintetében is léteznek érdekes, de misztikus magyarázatok, amelyek szerint a vörös/piros szín az erőt, a fehér a hűséget, a zöld pedig a reményt jelképezi.^[51]

[38] A reformkorban politikai gyűléseken használták az akkor már nemzetinek tekintett piros-fehér-zöld színösszeállítású zászlót. A kérdést törvényi szinten először az *1848. évi XXI. törvénycikk* rendezte, amely azonban nem a zászlóról, hanem a nemzeti színről és ország címeréről rendelkezett. A nemzeti színeket a jogszabály nem nevezte meg, hanem utalt azokat tartalmazó háromszínű rózsapolgári jelképre, és a múltba forduló magyar jogszemléletnek megfelelően kimondta, hogy „[a] nemzeti szín, és ország címere ősi jogaiba visszaállítatik”. Az „ősi jog” kifejezés értelmezését csupán az nehezíti meg, hogy a francia mintát követő magyar trikolorra vonatkozó legkorábbi adat 1801-ből származik, amikor József nádor és hitvese, Alexandra Pavlovna nemzeti színű szalaggal díszítette fel Nógrád vármegye zászlaját.^[52] Ilyen szalagokat használtak a pesti hajómesterek is 1814-ben a céházászlójukon, igazán általánossá azonban csak az 1847-es országgyűlési választások idején vált a trikolor használata.^[53]

[39] Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése után, az osztrák neoabszolútizmus időszakában egy ideig tilos volt használni a magyar nemzeti színeket és zászlót. A hatóságok csak az 1861. augusztus 20-i Szent István-ünnepségen engedélyezték újbóli használatukat. A kiegyezés után azonban hivatalosan is visszaállították a magyar szín- és címerhasználatot.^[54] Az 1918-as őszirózsás forradalom idején a koronás kiscímerből eltávolították a koronát, de a Horthy-korszakban ismételten visszatértek a koronás kiscímeres zászlóhoz. Az 1946 és 1949 közötti második köztársaság idején a már említett Kossuth-címer került a zászlóra, amelyet 1949-et követően cseréltek az úgynevezett kommunista címerre. Miután ezt a címet az 1956-os forradalom idején a népharag eltávolította a zászlóból, sőt a lyukas zászló a forradalom egyik legfőbb szimbólumává is vált, a hatalomra jutott kádári vezetés úgy döntött, hogy a címer nélküli zászlót fogja használni.

[40] A rendszerváltás időszakában a zászlót illetően természetesen nem a tradicionális színek összeállítása kapcsán merültek fel viták, hanem azt a kérdést kellett eldönteni, hogy jelenítsék-e meg a zászló középső mezőjében az államcímet, vagy sem. A címer nélküli zászló elsődlegesen a nemzeti jelleget, a címerrel kombinált zászló pedig jellemzően az állami jelleget domborítja ki. Az *1990. évi XL. törvény* végül a címer nélküli zászlót fogadta el a Magyar Köztársaság zászlajaként.

2.3. A himnusz

[41] Kölcsey Ferenc 1823. január végén fejezte be a Szatmár megyei Csekén a *Hymnus* (a továbbiakban *Himnusz*) című költeményt,^[55] amely nyomtatásban elsőként 1829-ben, a Kisfaludy Károly szerkesztette *Auróra* folyóiratban jelent meg. A Himnusz megzenésítésére – jelezvén a költemény nemzeti intézménnyé válását – Bartay Endre, a Nemzeti Színház igazgatója 1844-ben pályázatot írt ki. A beérkezett pályaművek közül Erkel Ferenc feldolgozása lett a győztes, amely elsőként 1844. július 2-án csendült fel a pesti Nemzeti Színház színpadán. Erkel Ferenc az általa megzenésített, nyomtatásban megjelenő *Himnuszt* Deák Ferencnek ajánlotta. A *Himnusz* megzenésített változata szélesebb nyilvánosság előtt a Széchenyi gőzös felszentelésekor, az Óbudai Hajógyárban hangzott el 1844. augusztus 10-én. Hivatalos állami ünnepség keretében pedig elsőként 1848. augusztus 20-án, a budai Mátyás-templomban hangzott el a *Himnusz*.^[56]

[42] Az 1840-es évektől a Himnusz gyakorta csendült fel Vörösmarty Mihály *Szózatával* együtt. Vörösmarty a *Szózatot* Pesten, 1836 elején írta, s nyomtatásban szintén az *Auróra* 1837. évfolyamában jelent meg.^[57] Saját korában *Himnuszt* a nemzeti köztudatban kezdetben „becses irodalmi műként” tartották számon, míg a *Szózat* szövege – majd dallama – nagyobb hatást gyakorolt. Az 1840-es évek elején a *Szózatra* már nemzeti himnuszaként tekintettek. Megzenésítése

szintén Bartay Endre igazgató írt ki pályázatot 1843-ban. A beérkezett húsz pályamű közül a bíráló bizottság Egressy Béni feldolgozását tartotta a legsikerültebbnek. A *Szózat* dallamai elsőként 1843. május 10-én csendültek fel.

[43] Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc időszakában gyakorta énekelték együtt a *Himnusz*t és a *Szózatot*, a kiegyezést követően pedig már mindkettőt egyértelműen a nemzeti szimbólumok között tartották számon.^[58] A XIX–XX. század fordulójára a *Himnusz* népszerűségében megelőzte a *Szózatot*. Noha Rátkay László függetlenségi párti országgyűlési képviselő 1903-ban már törvényjavaslatot terjesztett elő a magyar nemzeti himnusz intézményes rendezése érdekében,^[59] a himnusz alkotmányi szintű elismerésére az 1989-es rendszerváltásig várni kellett; arra az Alkotmányt átfogóan módosító *1989. évi XXXI. törvény* keretében került sor. A himnusz helyzete tehát több szempontból más, mint az anyagi testtel rendelkező, azaz „kézzelfogható” címer és zászló közjogi státusza.

3. Az Alaptörvényben nevesített magyar állami és nemzeti jelképek

[44] A 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvény a Nemzeti Hitvallást követő Alapvetés című fejezet I) cikkében helyezte el a jelképekre vonatkozó rendelkezéseket. Fontos különbség a 2012 előtti szabályozáshoz képest, hogy az Alaptörvény nemcsak felsorolja az állami és nemzeti jelképeket, hanem a zászló vonatkozásában magyarázatot is fűz annak jelentéséhez:

(1) Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármaskörnek arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szent Korona nyugszik.

(2) Magyarország zászlaja három, egyenlő szélességű, sorrendben felülről piros, fehér és zöld színű, vízszintes sávból áll, amelyben a piros szín az erő, a fehér szín a hűség, a zöld szín a remény jelképe.

(3) Magyarország himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.

(4) A címer és a zászló a történelmileg kialakult más formák szerint is használható. A címer és a zászló használatának részletes szabályait, valamint az állami kitüntetések sarkalatos törvény határozza meg.

[45] Az Alaptörvény hatályba lépése óta a címer és zászló a történelmileg kialakult más formák szerint is használható. Ez egyébként egybeesik a korábbi gyakorlattal – elegendő csak az úgynevezett koronás kiscímeres zászlók sűrű közintézményi használatát felidézni –, melynek azonban az Alkotmány hatálya idején még nem volt ilyen erős jogalapja.^[60]

4. Az állami és nemzeti jelképek használata

[46] Az állami jelképek használatát a jogalkotó sarkalatos törvényben szabályozta, ezzel is jelezvén, hogy milyen jelentőséget tulajdonít ennek a kérdésnek. A *Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény* (jelképhasználati törvény) első fejezete foglalkozik a címer és zászló használatával. A himnusz viszont hiányzik a jogszabályból, mert annak használatát sokkal inkább a szokásjog rendezi, mintsem az írott joganyag.

[47] Az alaptörvényi rendelkezések lehetővé teszik a címer és a zászló történelmileg kialakult más formák szerinti használatát is. Ezek közül hármat a jelképhasználati törvény 1. § (2) – (2a) bekezdései nevesítenek: a köztársasági elnök a két angyallal mint pajzstartóval ellátott, a miniszterelnök és az Országgyűlés elnöke a cserfaággal és olajággal övezett, a Magyar Nemzeti Bank pedig a tölgyfaággal

és babérággal övezett címer használatára is jogosult. Ez a szakasz sorolja fel azokat a közjogi szervezeteket és személyeket is, amelyek vagy akik külön engedély nélkül használhatják az állami jelképeket, és azokat az épületeiken és helyiségeikben elhelyezhetik. Magyarország címerét eszerint az Országgyűlés, az országgyűlési képviselő, a nemzetiségi szószóló, a köztársasági elnök, az ->Alkotmánybíróság, az Alkotmánybíróság tagja, az alapvető jogok biztosa és helyettese, az Állami Számvevőszék, a Magyar Nemzeti Bank, a Költségvetési Tanács, a ->Kormány tagja, a központi államigazgatási szervek, a Magyar Honvédség, a ->bíróság, az Országos Bírósági Hivatal, az ->ügyészség és a közigazgatási feladatot ellátó szervek, továbbá ezek hivatalai, a helyi önkormányzat, a nemzetiségi önkormányzat, a köztisztviselők, valamint a felsoroltak képviselőire jogosult személyek használhatják a hivatali feladataik ellátása során.

[48] Tulajdonképpen hasonló a helyzet a zászlóval és a lobogóval is. Állandó jelleggel a következő szervezeteknek, intézményeknek vagy személyeknek otthont adó középületeken vagy azok kell kitérni, illetve felvonni azt: az Országgyűlés, a köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság, a bíróságok, az Országos Bírósági Hivatal, az ügyészségek, az Állami Számvevőszék, a Magyar Nemzeti Bank, az alapvető jogok biztosa, a központi államigazgatási szervek, továbbá az egyéb állami szervek, a helyi önkormányzatok képviselő-testületei, valamint az állam és a helyi önkormányzatok által fenntartott, közfeladatot ellátó intézmények. Külön – szigorúbb – szabályok vonatkoznak az Országgyűlés, az Alkotmánybíróság és a Kúria épületére, valamint a köztársasági elnök és a miniszterelnök hivatali épületére, mert azokról a szélsőséges időjárási viszonyok között, azok időtartamára sem lehet elrendelni a zászló bevonását, illetve a lobogó levonását. Az ugyanezen hivatali épületeken vagy azok előtt elhelyezett zászlót, illetve lobogót napnyugtától napkeltéig meg kell világítani.

[49] A jelképhasználati törvény [9. § (1) bekezdés] rendezi a címer és a zászló engedélyhez kötött használatát is. Eszerint:

Nemzetközi vásáron (különösen kiállításon, árubemutatóon), nemzetközi kulturális vagy társadalmi jellegű rendezvényen az ilyen esemény rendezésére vagy azon hivatalos részvételre jogosultak részére a címer eseti használatát a kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős miniszter engedélyezheti, ha a jogosult az esemény rendezéséhez vagy azon való részvételhez állami támogatásban részesült, és a nemzetközi vásár, rendezvény, valamint a rendező vagy a részvételre jogosult tevékenységének jelentősége a címer használatát indokolja.

Engedélyhez kötött továbbá a zászlót vagy címert tartalmazó védjegy használata.^[61]

[50] A jogalkotó kitért a címer és a zászló engedélyhez nem kötött használatára is. Ez azzal függ össze, hogy a nemzethez tartozás kinyilvánítása céljából a címert és a zászlót, illetve lobogót a magánszemély is használhatja, mégpedig a törvényben foglalt korlátozások megtartásával. Szintén megengedett a címer és a zászló (lobogó) eseti használata a nemzeti ünnepek, az ezekhez kapcsolódó és egyéb társadalmi (különösen politikai, gazdasági, tudományos) rendezvények, nemzeti jellegű más megemlékezések, valamint katonai tiszteletadás alkalmával. A címer és a zászló (lobogó) használata során ugyanakkor mindenki köteles megőrizni azok tekintélyét és méltóságát.

5. A helyi önkormányzatok és a nemzetiségek szimbólumai

[51] A ->helyi önkormányzatok, valamint a magyarországi nemzetiségek mint államalkotó tényezők szintén kialakíthatják saját szimbólumaikat. A rendszerváltást követően a legtöbb magyarországi nemzeti vagy etnikai kisebbség megalkotta az önazonosságát kifejező jelképeit. Ezeket a jellemzően a szervezeti és működési szabályzat állapította meg (például a roma, a szerb vagy a bolgár önkormányzat esetében), vagy azokról külön közgyűlési határozat rendelkezett (például a német, a szlovák vagy a horvát önkormányzat vonatkozásában).^[62]

[52] A hatályos szabályozás szerint a nemzetiségi önkormányzat és a helyi önkormányzat címerének a magyar államcímertől jól megkülönböztethetőnek kell lennie. A helyi önkormányzat és a nemzetiségi önkormányzat címerének szakszerű és hiteles megállapítása érdekében állították fel 2016-ban a Nemzeti Címer Bizottságot,^[63] amely a helyi önkormányzat és a nemzetiségi önkormányzat címertervét annak elfogadása vagy módosítása előtt véleményezi.

6. Az Országzászló szimbolikája

[53] A 2011. évi CCII. törvény 7. § (5) bekezdése értelmében a helyi önkormányzat képviselőtestülete kormányrendeletben megállapított előírások és feltételek szerint a helyi önkormányzat közigazgatási területén Országzászló felállításáról dönthet. Az Országzászló jelképi létrejötte szorosan összefüggött az első világháború utáni területi revíziós törekvésekkel, hiszen az akkoriban kibontakozó Országzászló-mozgalom lényege abban rejlett, hogy a nemzeti lobogót – a gyász jeleként – mindaddig félárbocra eresztve kell tartani, amíg Magyarország vissza nem szerzi az 1921. évi XXXIII. törvénycikk által becikkelyezett trianoni békeszerződés következtében elvesztett területeit. Az első Országzászlót – pontos megnevezése szerint Ereklés Országzászlót – a budapesti Szabadság téren állították fel 1928-ban.^[64] A második világháborút követően az Országzászlókat elbontották, újbóli felállításukra a rendszerváltást követően került sor. Ennek a jelképnek az állami és nemzeti szimbólumok közötti újjáéledése azonban problémákat vethet fel, már csak Magyarország államhatárainak az 1947. évi XVIII. törvény által becikkelyezett párizsi békeszerződésben történt megállapítása miatt is.^[65]

7. Az állami kitüntetések

[54] Az állami és nemzeti jelképekkel foglalkozó alaptörvényi rendelkezések közvetve megemlékeztek a sokatmondó az állami kitüntetéséről is. Azokat ugyan az Alaptörvény nem sorolja fel, de tartalmaz egy utalást, miszerint a címer és a zászló használatát, valamint az állami kitüntetéseket sarkalatos törvény – a jelképhasználati törvény – szabályozza.

[55] A kitüntetések szimbolikus jelentőségére utalnak az Alaptörvénynek a köztársasági elnökre vonatkozó rendelkezései is. A köztársasági elnök ugyanis az, aki a törvényben meghatározott kitüntetéseket, díjakat és címeket adományozza, valamint engedélyezi külföldi állami kitüntetések viselését. Ez ugyan miniszterelnöki vagy miniszteri ellenjegyzéshez kötött feladat- és hatáskör, de abban az esetben, ha az sértené az Alaptörvény értékrendjét, a köztársasági elnök a kitüntetés, díj vagy cím adományozását (a külföldi kitüntetés esetében annak viselési engedélyét) megtagadhatja.

[56] Ez a rendelkezés nagyon hasonlít a különböző tisztségekbe történő kinevezésre vonatkozó rendelkezésre, amelyek szerint a köztársasági elnök megtagadhat bizonyos kinevezéseket, ha azok jogszabályi feltételei hiányoznak, vagy ha az elnök alapos okkal arra következtethet, hogy a kinevezés az államszervezet demokratikus működésének súlyos zavarát eredményezné. Egy-egy kitüntetés általában nem tud ilyen alkotmányos zavart okozni (legfeljebb csak botrányt), ezért az alkotmányozó nem egységes módon szabályozta az államfő mozgásterét. Az azonban biztos, hogy egy kitüntetés odaítélése is képes komoly vitákat, feszültségeket okozni. Egyébként a kitüntetések elfogadása, elutasítása és visszaadása tulajdonképpen az állampolgárok számára is lehetőséget biztosít a szimbolikus politizálásra, és ezáltal az állam szimbolikus tartalmának, viselkedésének közvetett befolyásolására vagy értékelésére.

[57] Az állami kitüntetések rendszere és annak szimbolikája az állami élet azon kérdései közé tartozik, amelyek nem igazán mutatnak nagy stabilitást. Ezen a téren nemcsak az egyes nagy társadalmi-politikai rendszerek, hanem néha az adott rendszereken belül működő egyes kormányzatok között is léteznek különbségek. Ez a helyzet Magyarországon is. A magyar állami kitüntetések jelenlegi rendszere az 1989–1990. évi rendszerváltás után született meg. Az akkori kitüntetési rendszer megpróbált elrugaszkodni a kommunista időszaktól, helyette pedig leginkább az 1946 és 1949 közötti időszak kitüntetési rendszeréhez kötődött, arra hasonlított.^[66] A 2010. évi választásokat követő évben

azonban a képviselők a jelképhasználati törvény elfogadásával újraszabályozták ezt a kérdést.

[58] A most hatályos törvény négy állami kitüntetést és rendjelet különböztet meg. A legmagasabb szintű a Mária Terézia által 1764-ben alapított, majd 2011-ben megújított Magyar Szent István Rend, amely a Magyarország érdekében tett legkiemelkedőbb különleges érdemek, kimagasló életművek, nemzetközi téren szerzett jelentős értékek elismerésére szolgál. Magyar állampolgárok számára évenként legfeljebb három ilyen rendjel adományozható. Az adományozott a kitüntetést élete végéig jogosult birtokolni, a nemzeti és állami ünnepeken viselni, meghívottként pedig részt vehet nemzeti és állami ünnepek központi rendezvényein és más kiemelkedő fontosságú rendezvényeken. Fontos mozzanat, hogy Magyarország köztársasági elnöke a Szent István Rend és a Magyar Érdemrend nagykereszt a lánccal és az arany sugaras csillaggal osztályának kitüntetettje.

[59] A Magyar Corvin-lánc a magyar tudomány és művészet, valamint a magyar oktatás és művelődés fellendítése terén szerzett kimagasló érdemek elismerésére szolgál. A kitüntetést Horthy Miklós kormányzó 1930-ban alapította, de a második világháború után már nem adományozták; 2001-ben viszont egy miniszterelnöki rendelettel visszaállították azt. A kitüntetéssel adományozottak alkotják a Magyar Corvin-lánc Testület tagjait. Abban az esetben, ha az adományozottak száma a tizenötöt eléri, a további adományozásra az adományozottak egyikének kiesése esetén van lehetőség. A Magyar Corvin-lánc adományozására csak a Testület által támogatott javaslat terjeszthető elő.

[60] A Magyarország és a nemzet érdekében teljesített kiemelkedő szolgálatot vagy tanúsított hősiességet honorálja a Magyar Becsület Rend. Ebből a kitüntetésből a magyar állampolgárok között évente legfeljebb harmincat lehet kiosztani.

[61] A nemzet szolgálatában, az ország fejlődésének elősegítésében, a haza érdekeinek előmozdításában és az egyetemes emberi értékek gyarapításában végzett kimagasló példamutató tevékenység elismerésére szolgál a Magyar Érdemrend és a Magyar Érdemkereszt. A Magyar Érdemrendet 1946-ban alapították, és 1991-ben újították meg, 2011 előtt a hivatalos neve Magyar Köztársasági Érdemrend volt. Ez tehát most az egyetlen olyan kitüntetés, amelynek megszületése az 1946 és 1949 közötti időszakhoz kötődik. A jelképhasználati törvény több osztályát ismeri: a) nagykereszt a nyaklánccal és az arany sugaras csillaggal, b) nagykereszt, c) középkereszt a csillaggal, d) középkereszt, e) tisztikereszt, és végül f) lovagkereszt. Emellett a jogalkotó rendelkezett a Magyar Érdemkereszt osztályairól is. Ezekből három van: Arany, Ezüst és Bronz Érdemkereszt. A törvény mellékletében e kitüntetések esetében is megtalálható az, hogy évente hány magyar állampolgárnak lehet adományozni azokat. Az Érdemrend esetében ezek a számok legfeljebb öt (nagykereszt) és kettőszáznyolcvan (lovagkereszt) között mozognak. Az Érdemkeresztből még ennél is többet lehet kiosztani: az Arany Érdemkeresztből legfeljebb évi kettőszázat, az Ezüstből legfeljebb évi kétszázötvenet, a Bronzból pedig évente legfeljebb háromszázötvenet.

[62] A fenti kitüntetések törvényi nevesítése nem azt jelenti, hogy az ünnepeken a korábban adományozott más típusú kitüntetéseket és elismeréseket ne lehetne viselni; ezt a jelképhasználati törvény 26. §-a megengedi. Ezek közé tartozik a 2002-ben létesített Nagy Imre Érdemrend, de idesorolhatók akár az 1989 előtti rendszernek az új korszakban is vállalható kitüntetései, mint például a Munka Érdemrendje. A törvény azonban kifejezetten megtiltja a Munkás-Paraszt Hatalomért Érdemérem és az 1956 után adományozott Szabadság Érdemrend viselését. Ezek adományozása ugyanis döntően az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésében szerzett „érdemek” alapján történt, az Alaptörvény preambuluma pedig éppen ezt az 1956-os időszakot nevezi olyan eseménynek, amelyből „kisarjadt a mai szabadságunk”. Jogszabály ugyanakkor további problematikus múltú és háttérű kitüntetések viselését is megtilthatja.

[63] Magyarország állami kitüntetéseit a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományozza, az Érdemkereszt adományozására pedig a miniszter tesz javaslatot a kormányfőnek. Magyar állampolgárok előzetes engedély nélkül fogadhatnak el külföldi kitüntetéseket,^[67] de ezek viselését az államfő a külpolitikáért felelős miniszter előterjesztése alapján megtilthatja. A külföldi állampolgárok kitüntetése esetében egyébként a nemzetközi protokolláris szabályok az irányadók.

Nem mindegyik ország engedélyezi ugyanis saját állampolgárai számára, hogy külföldi államok kitüntéseit fogadják el. Ezen államok közé tartozik Nagy-Britannia. Más országokban, miként Ausztriában, Franciaországban, Németországban, Olaszországban és Portugáliában, előzetes hatósági engedélyhez kötik a külföldi kitüntetések elfogadását.

[64] A jelképhasználati törvény nemcsak rendjelekről és kitüntésekről, hanem a díjakról és egyéb elismerésekről is rendelkezik. A kormány ugyanis

a) díjat alapíthat és adományozhat azok elismerésére, akik Magyarország hírnevének öregbítése, a reális és korszerű Magyarország-kép kialakítása és terjesztése érdekében kiemelkedő tevékenységet folytatnak; b) művészeti díjat alapíthat és adományozhat; c) életmentő emlékérmét alapíthat és adományozhat az életmentés során tanúsított magatartás elismerésére.

A díjak és kitüntetések között az az alapvető különbség, hogy a díj odaítélése anyagi jutalmazással is együtt jár.

[65] További közjogi méltóságok és szervek is alapíthatnak és adományozhatnak kitüntető címeket, díjakat, okleveleket, plaketteket vagy más elismeréseket a feladatkörükkel összefüggő egyes kiemelkedő tevékenységek, teljesítmények elismerésére. Ezzel jogosítvánnyal rendelkezik tehát a köztársasági elnök, az Országgyűlés, az Alkotmánybíróság, az Állami Számvevőszék és a Magyar Nemzeti Bank elnöke, továbbá a legfőbb ügyész, az alapvető jogok biztosa, az Országos Bírói Tanács elnöke, a kormánytagok, az autonóm államigazgatási szervek és az önálló szabályozó szervek vezetői, a Honvéd Vezérkar főnöke, valamint a helyi önkormányzat képviselő-testülete. A nemzetiségi önkormányzatok is alapíthatnak saját díjakat.

[66] Az egyik legismertebb és legnagyobb tekintélynek örvendő díj Magyarországon az 1948-ban alapított Kossuth-díj, amelyet eredetileg nemcsak művészeknek, hanem tudósoknak is adományoztak. Miután a művészeti és a tudományos élet teljesítménye mégiscsak különbözik egymástól, a tudományos teljesítmények elkülönülő elismerésére 1963-ban alapították meg az Állami Díjat, amelyet 1990-ben a Széchenyi-díj váltott fel.^[68] A Kossuth-díj művészeti díj maradt.

[67] Az állami kitüntetések adományozása díjmentesen történik, és nem engedhető meg a kérelmezésük. A kitüntetett személyek jogosultak magukat a megfelelő állami kitüntetés tulajdonosának nevezni. Az adományozással azonban nem járhatnak kiváltságok. Néhány kivételtől eltekintve az állami kitüntetéssel jutalmazott személy újabb kitüntetésre az előző állami kitüntetés adományozásától számított tíz éven belül csak abban az esetben javasolható, ha az előző állami kitüntetés adományozását követően szerzett, az annak alapjául szolgáló érdemeket felülmúló, kimagasló érdemek azt indokolják. További fontos szabály, hogy annak, akit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítéltek, csak kivételes méltánylást érdemlő esetben lehet kitüntetést adományozni. Az állami kitüntetések adományozásáról szóló határozatot a Magyar Közlönyben közzé kell tenni. Az adományozott állami kitüntésekről és azok viselőiről a kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős miniszternek nyilvántartást kell vezetnie.^[69]

8. A nemzeti és állami ünnepek

[68] Új elem a magyar közjogban, hogy a korábbi törvényi szintű szabályozástól eltérően az Alaptörvény Alapvetésének J) cikke nevesíti Magyarország nemzeti ünnepeit. Eszerint március 15-e az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc emlékét, augusztus 20-a az államalapítás és államalapító Szent István király emlékét, október 23-a pedig az 1956. évi forradalom és szabadságharc emlékét hivatott megörökíteni. Ezen nemzeti ünnepek közül az alkotmányozó hivatalos állami ünnepként külön is kiemelte augusztus 20-át mint a magyar államalapítás napját.

[69] Az említett distinkció az állami és nemzeti ünnepek között logikus, és nagyjából követi az eddigi szabályozást és szokásokat. Azért logikus, mert miközben augusztus 20-a az államalapítás ünnepe, addig a további két nap forradalmi és szabadságharcos jellegű, tehát inkább társadalmi ünnep. Az más kérdés, hogy a két forradalmi ünnep közül igazán össz nemzetinek március 15-e tekinthető, amelyet több szomszédos országban még az államszocializmus időszakában is szabad (azaz engedélyezett) volt diszkrét módon megünnepelni az ott élő magyar közösségeknek. Az 1956-os forradalom és szabadságharc emléke inkább az 1918 utáni magyarországi állami kerethez kötődik, és ünnepének objektív okok miatt sokáig csak korlátozott lehetett a határon túli visszhangja. Az utóbbi évtizedekben ugyanakkor a magyar állam és politika részéről komoly erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy ennek a fontos eseménynek az emlékét a külhonban élő magyar közösségek körében is népszerűvé tegyék.

[70] Az Alaptörvény záró és vegyes rendelkezései egy további napot is kiemelnek emelnek: az Alaptörvény napját. Az érintett rendelkezés a következőképpen hangzik: „Április 25. napja – az Alaptörvény kihirdetésének emlékére – az Alaptörvény napja”. Az önmagát ünneplő alkotmányozó tehát ezt a napot nem emelte az állami és nemzeti ünnepek rangjára, nem is adott erre az időpontra szabadnapot,^[70] de a többi nap sorából mégiscsak szimbolikusan kiemelte ezt az alkalmat. Ez egyébként nem tekinthető szokatlan lépésnek, hiszen Európában több olyan állam is van, ahol az alkotmány elfogadásának vagy hatálybalépésének a napja munkaszüneti ünnepnek számít. Ezen államok közé tartozik Szlovákia, ahol szeptember 1-én ünneplik az Alkotmány Napját. De hasonló a helyzet Lengyelországban is, ahol azonban nem a hatályos alkotmány napja az ünnep, hanem az 1791-ben megalkotott első modern jellegű lengyel alkotmány elfogadásának a napját, május 3-át ünneplik. Sőt, az 1949. évi XX. törvény, azaz az első huzamosabb ideig fennálló írott alkotmány elfogadásának napját (augusztus 20-át) Magyarországon is állami ünneppé nyilvánították annak idején. Igaz, ez a nap egybeesett a Szent István-i államalapítás ünnepével, tehát nagyon erős a gyanú, hogy a sztálinista alkotmány napja tulajdonképpen Szent István cselekedetét volt hivatott háttérbe szorítani, illetve elhomályosítani.

[71] Az állami és nemzeti ünnepek mellett természetesen további – többnyire egyházi kötődésű – ünnepek is munkaszüneti napnak minősülnek. Ezek alapvetően nem különböznek a többi európai és a tágabb értelemben vett nyugati civilizációhoz tartozó, eredendően zsidó-keresztény kultúrkörhöz sorolható államok ünnepeitől. Jellemzően a karácsonyi, újévi, húsvéti és pünkösd-i ünnepekről, valamint Mindenszentekről van szó. Május 1-je ugyanakkor a nemzetközi munkásmozgalom ünnepe, amely szép tradícióként – a munka ünnepeként – olyannyira beépült a lakosság tudatába, hogy 1990 után is munkaszüneti nap és ünnep maradt.

[72] A fentiek mellett különböző jogszabályok nemzeti emléknapokat is nevesítenek, amelyek rendszerint valamely tragikus vagy örömteli esemény emlékét örökítik meg. Ebbe a körbe tartozik – a teljesség igénye nélkül – február 1-je mint az 1946-ban kikiáltott köztársaság napja, továbbá február 25-e mint a kommunista diktatúra áldozatainak a napja, április 16-a, mint a holokauszt áldozatainak emléknapja, június 4-e mint a Nemzeti Összetartozás Napja (másként megfogalmazva a Trianon megemlékezés napja), június 16-a mint a Nagy Imre emléknap, június 19-e mint a független Magyarország napja,^[71] július 22-e mint az 1456. évi nándorfehérvári diadal emléknapja, augusztus 23-a mint a totalitárius diktatúrák áldozatainak európai emléknapja és november 25-e mint a Gulag-emléknap.

[73] Különleges helyet foglal el a magyar köztudatban október 6-a, az aradi vértanúk napja, valamint november 4-e, az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésének évfordulója. Megemlíthető továbbá a magyar kultúra napja (január 22-e, a *Himnusz* „születésnapja”), a magyar költészet napja (április 11-e, József Attila születésnapja), a magyar tudomány napja (november 3-a, az MTA „születésnapja”) és számos más kiemelt nap is.

9. A Szent Korona és a koronázási jelvények közjogi és szimbolikus jelentősége

[74] A Szent Korona Magyarországon karakteres közjogi tartalommal és szimbolikus üzenettel rendelkezett. A kivételt a fentebb idézett republikánus időszakok (1849, 1918–1919, 1946–1949), valamint az államszocializmus évtizedei jelentették, de az összképet – legalábbis az államszocialista korszak vonatkozásában – árnyalják azok az erőfeszítések, amelyeket a magyar diplomácia a Kádár-korszak idején tett annak érdekében, hogy ez a fontos történeti relikvia visszakerüljön Magyarországra. A Szent Korona végül 1978. január 6-a óta ismét Magyarországon van, s a *Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény* elfogadásáig a Magyar Nemzeti Múzeumban nyert méltó elhelyezést.^[72]

[75] A Szent Korona a rendszerváltást követően értékelődött át,^[73] miután a rendszerváltás időszakában a heraldikai díszítőelemként bekerült az államcímerbe. A Magyar Köztársaság címerének a leírása szerint: „A pajzson a magyar Szentkorona nyugszik.” Az egykori uralkodói felségjelvény tehát címertani jelentőséget kapott. A Szent Korona „közjogiasítására” utóbb a *2000. évi I. törvény* törekedett. A „koronatorvény” az uralkodói felségjelvény kitüntetett történelmi szerepét a preambulumban az alábbiakban foglalta össze: „A Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban.” A jogalkotó a Szent Koronát, valamint a koronázási palást kivételével a koronázási jelvényeket – a királyi jogart, az országalmát, valamint a koronázási kardot – kiemelte a muzeális ereklyék köréből, és a Magyar Nemzeti Múzeumból a nemzeti szuverenitást megtestesítő Országgyűlés oltalma alá helyezte. A Szent Koronának és a hozzá tartozó jelvényeknek a védelme, megóvása, valamint a velük kapcsolatos intézkedések megtétele érdekében pedig létrehozta a köztársasági elnök vezetésével működő Szent Korona Testületet.

[76] A Szent Korona értelmezése az Alkotmánybíróság gyakorlatában is előkerült. A 26/2000. (VII. 6.) AB határozat azt állapította meg, hogy a Magyar Köztársaság címerében megjelenített Szent Koronától mint heraldikai ábrázolástól meg kell különböztetni a *2000. évi I. törvényben* szereplő Szent Koronát mint tárgyat. Ebből következően: „A Szent Korona mint tárgy közjogi funkcióval nem bír, a tulajdonos állam pedig – a törvények szabta keretek között – rendelkezhet vele. A Szent Korona az állam tulajdonát képezi, a kincstári vagyonhoz tartozik.”

[77] Amikor 2001-ben megalkották a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényt (az úgynevezett státustörvényt), amely egy újfajta személyi okiratot, a külhoni magyarok és hozzátartozóik kérelemre kiállítandó magyar és magyar hozzátartozói igazolványt létesített a magyar jogrendszerben, akkor az – egyébként az útlevelre hasonlító – igazolványok borítójára nem a hivatalos magyar állami címer került, hanem a Szent Korona kontúrjai.

[78] Az Alaptörvény rendelkezései között a Szent Korona már nemcsak a címerleírásban szereplő heraldikai díszítőelemként jelenik meg, hanem önálló funkcióval is rendelkezik, hiszen a Nemzeti Hitvallás szövegében az alkotmányozó hatalom értelmezése szerint a Szent Korona „Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és nemzeti egységét” testesíti meg. Szembetűnő a Nemzeti Hitvallás jelen idejű megfogalmazása, hiszen azt sugallja, hogy a monarchikus államiság időszakát felidéző Szent Koronának nemcsak historikus, hanem aktuális közjogi jelentősége is van. Miközben a Szent Korona hazánk legbecsesebb közjogtörténeti ereklyéi közé tartozik, a közjogi változásoktól, mindenekelőtt attól, hogy az *1946. évi I. törvény* Magyarország -> *államformáját* köztársaságként állapította meg, nem lehet elvonatkoztatni. Az *1946. évi I. törvény* záró rendelkezése pedig a megszünt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályt hatályon kívül helyezte. Ez a rendelkezés értelemszerűen nemcsak a tételes jogra, hanem a tételes jog mögött húzódó teóriákra is vonatkozott. A monarchikus államiságot és a monarchikus szuverenitást megtestesítő Szent Korona-tan, valamint a Szent Korona – a monarchikus államiság jelképeként – ily módon a közjogtörténeti relikviák közé került. A köztársasági államformára történő áttéréssel összefüggésben megszűnt tehát a Szent Korona és a Szent Korona-tan aktuális közjogi funkciója, hiszen a népszuverenitásra alapozott republikánus közjogi berendezkedés szükségtelenné tette annak az államiság monarchikus időszakát és ideáit felidéző legitimitációját. Figyelemre méltó továbbá, hogy az 1946 és 1949 közötti Magyar Köztársaság a Szent Korona nélküli Kossuth-címet tette

államcímerévé, ezzel is jelezve a monarchikus állami időszak lezáródását.^[74]

[79] A Nemzeti Hitvallás értelmezésében ugyanakkor a Szent Korona nemcsak az alkotmányos állami folytonosságot, hanem a nemzet egységét is megtestesíti. A nemzet egységét ugyanakkor az Alaptörvény értelmében a köztársasági elnök fejezi ki, ami a Szent Koronával összefüggésben további értelmezési kérdéseket vethet fel.^[75]

[80] Ettől eltérő értelmezés szerint a Szent Korona nem a monarchikus államiséget, hanem az államformától független – azaz az általános értelemben vett – államiséget testesíti meg. Éppen emiatt egyeztethető össze e vélekedés szerint a Szent Korona a republikánus államformával.^[76] A Szent Korona Nemzeti Hitvallásban foglalt nemzetegyesítő szerepe ugyanakkor ebben az értelmezési keretben a történeti alkotmány vívmányai közé tartozik, e szerep pedig az idő folyamán nem csökken, hanem inkább növekszik.^[77] Létezik továbbá olyan szakirodalmi álláspont is, amely szerint a Szent Korona és az állami folytonosság nem választható el egymástól, hiszen „a Szent Korona maga az állami folytonosság”; az állami folytonosság e felfogás szerint nem is értelmezhető a Szent Korona nélkül.^[78]

[81] Nem Magyarország az egyetlen kelet-közép-európai rendszerváltó állam, amely államcímerébe emelte a királyi koronát. A szomszédos Romániában 2016-ban módosították az államcímert megállapító törvényi rendelkezéseket, aminek következtében az acélkoronát – az állam függetlenségének jelképeként – az aranyas fején helyezték el.

[82] A középkorból ránk maradt koronázási ékszereknek a köztársaságokban csak ritkán tulajdonítanak ennyire kiemelt közjogi jelentőséget. Igaz, ebben a politika is közrejátszik, hiszen több európai államban – miként Ausztriában, Görögországban vagy Olaszországban – még most is élnek az egykori dinasztiák leszármazottai. A középkori önálló állami hagyományokkal rendelkező közép-európai államok viszont ebből a szempontból más helyzetben vannak. A saját, nemzetinek is tekintett dinasztiáik már régen kihaltak, a modern korban regnáló uralkodóházakkal (mindenekelőtt a Habsburg-, Hohenzollern- és Romanov-házzal) a lakosságnak csupán egy része tudott annak idején azonosulni. Az 1918-ban újjáalakult Lengyelországban és Csehszlovákiában nem is merült fel komoly formában a monarchia visszaállításának gondolata, a két világháború közötti Magyarországon pedig nagyon is felemás megoldás született a „király nélküli királyság” államformája révén.

[83] A Cseh Köztársaság, Lengyelország és Magyarország a koronázási ékszerek és jelvények vonatkozásában meglehetősen eltérő helyzetben van. A lengyel koronázási ékszerek nem maradtak fenn, az egyetlen kivételt a koronázáskor használt kard jelenti. Ezt a hiányt az 1930-as években a köztársasági elnöki hatalmat jelképező jelvényekkel próbálták pótolni, amelyek a második világháború elején külföldre kerültek, és csak 1990-ben, az első szabad elnökválasztás után kerültek haza. Ezzel szemben a cseh és magyar koronázási jelvények nagyon jó állapotban vészelték át a cseh és magyar monarchia megszűnését. A legfontosabb különbség viszont az, hogy amíg a Cseh Köztársaságban inkább a hagyományok szabályozzák a koronázási jelvények őrzését és helyzetét, addig Magyarországon most már az írott jogszabályok rendezik ezt a kérdést, az Alaptörvény pedig ismét a közjog részévé próbálja tenni a Szent Koronát.

[84] A XIV. században elkészült cseh Szent Vencel-koronát és koronázási tartozékait az 1790-es évektől kezdve a prágai várban található Szent Vitus-katedrálisban őrzik. Bár a jelenlegi cseh politikai elit alapvetően republikánus beállítottságú, a többsége büszkén követi azt a hagyományt, miszerint ahhoz a helyiséghez, amelyben a koronázási jelvényeket őrzik, hét kulcs szükséges. Ezeket pedig a következő „kulcstartók” tartják maguknál: a király helyett most már a köztársasági elnök, a miniszterelnök, továbbá a parlament két házának elnökei, a prágai főpolgármester, a prágai érsek, valamint a Szent Vitus-katedrális esperese. Csak az együttes jelenlétük során lehet kinyitni a jelvényeknek otthont adó helyiséget. Állandó jelleggel csak a korona makettje tekinthető meg a prágai várban, az igazi koronát csak nagy ünnepek alkalmából vagy az új köztársasági elnök beiktatása után szokták – korlátozott időre – közszemlére tenni.^[79]

10. Az államnév szimbolikája

[85] Az államiság szimbolikus megtestesítése és megjelenítése szempontjából fontos alaptörvényi rendelkezések közé sorolhatók azok is, amelyek nevesítik az állam fővárosát, hivatalos pénznemét, valamint hivatalos nyelvét.^[80] Ezen rendelkezések közé tartozik az állam megnevezése is, amelyet az Alapvetés A) cikke rögzített: „HAZÁNK neve Magyarország.”

[86] Az államnév az állami és nemzeti identitás integráns részét jelenti. Az államok elnevezésére és az államnevek megváltozására egyrészt a történelmi konvenciók, másrészt a politikai-társadalmi sorsfordulók (például rendszerváltások, birodalmak és a gyarmati rendszer felbomlása) gyakoroltak befolyást. Az állam elnevezése ugyanakkor több lényeges szempontra is utalhat: a) az államformára (például Andorrai Fejedelemség, Kubai Köztársaság, Kambodzsai Királyság), b) az állam szerkezetére (például Svájci Államszövetség, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Arab Emírátsok), c) az állam földrajzi elhelyezkedésére (például Dél-Szudán, Egyenlítői-Guinea), valamint d) az állam vallási, illetve világnézeti preferenciájára (például Iráni Iszlám Köztársaság, illetve Vietnámi Szocialista Köztársaság).^[81]

[87] Az államnév megválasztása, illetve megváltoztatása az államok szuverén döntésén alapul. Az államnév megalkotása során arra viszont ügyelni kell, hogy a már „foglalt” – vagy annak vélt – államneveket feltétlenül tartsák tiszteletben. Évtizedeken keresztül elhúzódó vita bontakozott ki Görögország és a vele szomszédos, 1991-ben önállóvá váló egykori jugoszláv tagköztársaság között az utóbbi nevét illetően. A szuverenitását újonnan elnyerő állam ugyanis a Macedón Köztársaság nevet vette fel, ami Görögország nemtetszését váltotta ki, hiszen a hellén állam egyik északi tartományát Macedóniának nevezik. Az államnév megválasztása miatt Görögország nem támogatta a Macedón Köztársaság európai uniós integrációját és NATO-tagságát. A két állam 2018-ban zárta le a névvitát, a megállapodást követően a Macedón Köztársaság alkotmánymódosítással változtatta meg az állam nevét, így azt 2019 óta Észak-Macedóniának (Észak-macedón Köztársaságnak) nevezik. A NATO a névváltást követően 2020-ban vette fel tagjai közé az új nevet viselő államot.

[88] Az államnév többféle funkciót tölthet be, hiszen az teszi lehetővé az állam azonosítását (identifikáció), megjelölését (denotáció), megszólítását (invokáció), valamint az állammal kapcsolatos közléseket (kommunikáció) is.^[82]

[89] Egyazon államnak többféle névalakja is lehetséges. Megkülönböztethető ugyanis egymástól a rövidalakos államnév (országnev) a hosszúalakos államnévtől (alkotmányos államnév): például Franciaország – Francia Köztársaság, Dél-Afrika – Dél-afrikai Köztársaság, Pakisztán – Pakisztáni Iszlám Köztársaság vagy Brazília – Brazil Szövetségi Köztársaság. E kétféle megnevezés ritkán – például Románia, Ukrajna, Írország esetében – esik egybe.^[83]

[90] Mivel az államnév identitáshordozó és identitásközvetítő funkcióval is rendelkezik, az államnév megválasztása vagy megváltoztatása nem tekinthető pusztán szimbolikus jelentőségű döntésnek. Az Alaptörvény hazánk 1989. évi XXXI. törvénnyel elfogadott alkotmányos államnevét megváltoztatta, hiszen a Magyar Köztársaság megnevezés helyett deklarálta, hogy „HAZÁNK neve Magyarország”. Az Alaptörvény indokolása szerint a javaslat egyértelművé tette, hogy a magyar állam neve – mind a belföldi, mind a külföldi szóhasználatban – Magyarország: „Hazánkat ezer éve ezzel a névvel illették itthon és külföldön egyaránt.” Azaz az alkotmányozó történelmi szempontokkal kívánta legitimálni az államnév megváltoztatását.

[91] Az államnév 2011-es megváltoztatásával kapcsolatban ugyanakkor az is szembeűnő, hogy a magyar államot az Alaptörvény nem egyszerűen átnevezte, hanem egyik nevét azon a módon szüntette meg, hogy „annak a funkciójában a másik név használatát” rendelte el.^[84] Hazánk ennek következtében olyan köztársasággá alakult át, amely két évtizeddel a rendszerváltás után „fontosnak tartotta nem-köztársaságként megnevezni önmagát”.^[85]

[92] Miután az ország hosszúalakos neve korábban az államformára utalt (Magyar Köztársaság), az alaptörvényi változás (Magyarország) üzenetértékűnek is számít. Annál is inkább, mert Magyarország

ezzel a lépéssel Európában kisebbségbe került, hiszen rajta kívül csak néhány állam – Bosznia és Hercegovina, Írország, Montenegró, Románia és Ukrajna – nem utal az állam hosszúalakos nevében az államformára. Miközben az Alaptörvény értelmében Magyarország államformája köztársaság, az államformára utaló államnév megváltoztatása – paradox módon – a republikánus eszméktől és hagyományoktól való távolodás jeleként is értelmezhető.

[93] Nem tekinthető mellékes kérdésnek az államnév hivatalos fordítása sem. Ez a kérdés nemcsak a nemzetközi kapcsolatokban elvárt udvariassággal és előzékenységgel függ össze, hanem sokszor komoly politikai üzenete is van. A magyar nyelvben például nagyon sokáig teljesen természetes módon a Grúzia elnevezés volt használatos, de miután a 2004 utáni tbiliszi rezsim el akart rugaszkodni az orosz, illetve szovjet-orosz múlttól, a grúz diplomácia egy másik államnévhez ragaszkodott. A hivatalos Tbiliszi azóta is a Georgia elnevezést részesíti előnyben a Grúziával szemben. Ez a váltás bizonyos nehézségeket is okoz, főleg az USA-beli Georgia tagállam nevével való hasonlóság miatt, de a diplomáciai kapcsolatokban illik figyelembe venni a partnerek akaratát.

[94] A névváltások Afrikában vagy Ázsiában sem ritkák. Az ottani névváltások gyakran a kolonialista múlttól való elrugaszkodási kísérletekkel függnek össze. Az egykori Belga Kongót például a függetlenné válás után kezdetben Kongó-Léopoldville, majd Kongó-Kinshasa elnevezéssel jelölték, majd az 1971 és 1997 közötti időszakban Zaire volt az ország hivatalos neve. Azóta a meghatározó afrikai folyó neve ismét szerepel a nagy afrikai állam nevében, hiszen most a Kongói Demokratikus Köztársaság nevet viseli.

[95] Kevésbé szimbolikus és problematikus az újraegyesült Németország államneve. Az ugyanis a német nyelvben nem okoz problémát: *Bundesrepublik Deutschland*. A gondot igazából a magyar fordítás okozza, mert a magyar nyelvben továbbra is elterjedt az egyesítés előtti pontatlan fordítás: Német Szövetségi Köztársaság. Ennél pontosabb az ország szövetségi jellegére is utaló a Németországi Szövetségi Köztársaság kifejezés.

11. Nemzeti emlékhelyek és egyéb kiemelt helyszínek

[96] A magyar jogalkotó a nemzeti emlékhelyek és egyéb kiemelt helyszíneknek a kollektív történelmi emlékezet szempontjából fontos kérdését meglehetősen alaposan szabályozta a többször módosított, *a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény* rendelkezései között. A nemzeti emlékhelyek védelme és hozzáférhetővé tétele e jogszabály szerint közérdeknek minősül, amelyek megvalósításában közreműködnek az állami és az önkormányzati szervek, az egyházi jogi személyek, a társadalmi és egyéb szervezetek, valamint a természetes személyek. A törvény a téma szempontjából három releváns helyszínt határoz meg: a nemzeti emlékhely és a kiemelt nemzeti emlékhely mellett rendelkezik a történelmi emlékhelyről is.

[97] A történelmi emlékhely a nemzet vagy valamely magyarországi nemzetiség történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszín. A történelmi emlékhellyé nyilvánítás a Kormány feladata, arra rendelettel kerülhet sor.

Történelmi emlékhellyé az az épített környezet vagy természeti helyszín nyilvánítható, amely alkalmas megemlékezések tartására, és ahol a nemzet kulturális életében társadalmunk műveltségi szintjét, hazánk nemzetközi elismertségét jobbító, a) az ország, a nemzet függetlenségének védelmében a múltban gyökerező, jövőt meghatározó, a nemzet emlékezetére méltó esemény, vagy b) az ország politikai életében irányadó állami döntés, intézkedés valósult meg.^[86]

[98] A történelmi emlékhelyeket a *2001. évi LXIV. törvény* mellékletei – szemben a nemzeti és a kiemelt nemzeti emlékhelyekkel – nem sorolják fel. A *303/2011 (XII. 23.) Korm. rendelet* 1. melléklete alapján jelenleg negyvenhét emlékhelyet tartanak nyilván. Jelentőségüket a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti

Bizottság javaslata alapján a kormányrendelet ismerte el, a megjelölésükről pedig a Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) gondoskodott. Ezek között talán a legismertebbek és legfrekvenciáltabbak Budapesten a Batthyány-örökmécses, az Andrassy út 60. szám alatti épület (jelenleg a Terror Háza Múzeum), az 1956-os harcosoknak emléket állító Corvin-köz, a holokauszt áldozataira emlékeztető Hősök Temploma és Hősök Sírkertje, az Eötvös Collegium, az MTA, a Műegyetem és a Ludovika Akadémia épülete stb. A vidéki helyszínek közül célszerű kiemelni például a Vármegyeházát Balassagyarmaton, a fertődi Eszterházy-kastélyt, a gödöllői Grassalkovich-kastélyt vagy a komáromi erődrendszert.

[99] A nemzeti emlékhely a nemzet történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszín, amely a magyar nemzet, valamint a magyar nemzet és az ország területén élő nemzetiségek összetartozását erősítő és identitásképző jellegénél fogva a nemzet önképében kiemelkedő fontossággal bír, továbbá amely országos jelentőségű állami megemlékezés színhelye lehet. A nemzeti emlékhellyé nyilvánítás az Országgyűlés hatáskörébe tartozik. Nemzeti emlékhellyé az a helyszín nyilvánítható, amely megfelel a történelmi emlékhelyekre vonatkozó, a fentiekben meghatározott feltételeknek, és ezen túl

a) egy adott történelmi kor meghatározója; b) a nemzet vagy valamely velünk élő nemzetiség önazonosításában kiemelkedő szerepe van; c) eleget tud tenni annak a követelménynek, hogy országos jelentőségű megemlékezések helyszíne legyen és d) a magyar összetartozást vagy a nemzetiségeinknek a magyarsággal való összetartozását erősítő és identitásképző jellegénél fogva a nemzet vagy egy-egy nemzetiségi közösség önképében kiemelkedő fontossággal bír.^[87]

[100] A kulturális örökség védelméről szóló törvény azon túl, hogy rendelkezik az emlékhelyek védelméről, egyik mellékletében nevesíti és területileg is kijelöli ezeket. A jogalkotó a mai napig tizenkilenc nemzeti emlékhelyet ismert el. Budapesten az I. kerületi Várnegyed, a VIII. kerületi Fiumei úti temetőt, a Magyar Nemzeti Múzeumot, a X. kerületben az 1956-os mártírok jelentős részének végső nyughelyéül szolgáló Rákoskeresztúri Újköztető 298., 300. és 301. parcelláját és a Kisfogház Emlékhelyet, valamint a XIV. kerületben található Hősök terét. Vidéken pedig a következő nemzeti emlékhelyekről beszélhetünk: Debrecenben a Református Nagytemplom és Kollégium, továbbá a Mohácsi Nemzeti Emlékhely, az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, a Pannonhalmi Bencés Főapátság, Katonai Emlékpark Pákozdon, Somogyvár-Kupavár, Székesfehérvári Romkert, a Szigetvári Vár, az Esztergomban található Várhegy és Viziváros, a Győri Káptalándomb, Mátraverebély-Szentkút Nemzeti Kegyhely, valamint Máriapócs Nemzeti Kegyhely.

[101] Ezen helyszínek mindegyike a történelem folyamán fontos szerepet játszott a magyar történelemben, elég csak az 1526. évi mohácsi csatára, az egri vár 1552. évi és Szigetvár 1566. évi ostromára vagy az 1848. évi pákozdi csatára gondolni. A nemzeti művelődés és egyházi élet történetében pedig fontos szerepet játszott a Pannonhalmi Bencés Főapátság, továbbá a debreceni Református Nagytemplom és Kollégium, nem is beszélve az esztergomi Bazilikáról vagy a Széchenyi Istvánhoz szorosan kötődő nagycenki Széchenyi-kastélyról. Ezek közül több egyidejűleg az államélet fontos eseményeinek a helyszíne is volt – Esztergomban koronázták például az első magyar királyt, I. (Szent) Istvánt. Debrecenben pedig 1849-ben ülésezett a Habsburgokat detronizáló országgyűlés, utóbb 1944 végén és 1945 elején a második világháború utáni Ideiglenes Nemzetgyűlés. Nagyon fontos ebből a szempontból a székesfehérvári Romkert is, amely emléket állít a korábban itt álló, 38 király koronázása helyszínéül szolgáló bazilikának, ahol 15 magyar uralkodó földi maradványait is őrizték. A budai Várnegyed tulajdonképpen hosszú évszázadokon át az ország fővárosa, illetve annak kormányzati negyede volt. A katonai protokollesemények szempontjából kiemelt jelentőségű a pákozdi Katonai Emlékpark, amely hivatalosan is a Magyar Honvédség központi emlékhelye. Az itt található Don-kanyar Emlékkápolna a második világháború magyar hősi halottainak állít emléket, a Békefenntartók Emlékműve pedig azoknak a magyar katonáknak, akik idegen földön, békefenntartó küldetésük teljesítése közben veszítették életüket.

[102] A jogalkotó a kiemelt nemzeti emlékhelyet a nemzet és a magyar állam történelmében kiemelkedő jelentőségű nemzeti emlékhelyként definiálta. Kiemelt nemzeti emlékhelyé azt a helyszínt nyilváníthatja az Országgyűlés, amely megfelel a fenti, a történelmi emlékhelyre vonatkozó feltételeknek, és mind a nemzeti történelemben, mind a magyar állam történetében kiemelkedő jelentőséggel bír. Kiemelt nemzeti emlékhelynek minősül a hatályos szabályozás szerint az Országgház és környéke, amely az állami vagyon részét képezi, vagyonkezelője pedig az Országgyűlés Hivatala. A kiemelt nemzeti emlékhely és környezete történelmi és műemléki megjelenésének, egységes arculatának megőrzése felett a Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottság őrökdi.^[88]

[103] Székesfehérvár kiemelkedő szimbolikus jelentőségét jogszabályi szinten már a két világháború közötti időszakban is elismerték, hiszen Székesfehérvár városát külön is megemlézték az 1938-ban elfogadott, Szent István emlékét megörökítő törvényben. Városok és városalakók általános elismerést kiváltó teljesítményét ritkán örökítették meg emléktörvényekben. Az 1921-es soproni népszavazást követően alkotta meg a nemzetgyűlés a népszavazásnak emléket állító *1922. évi XXIX. törvénycikket*, amely a „*civitas fidelissima*”, azaz a „leghűségesebb város” jelígyével egészítette ki Sopron város címerét. Hosszú évtizedekkel később fogadta el a parlament a *2005. évi XXXIX. törvényt*, amely a „*civitas fortissima*”, azaz a „legbátrabb város” címet adományozta Balassagyarmatnak „az 1919-es támadás idején a város hősies védelmében tanúsított bátor magatartás” elismeréseként. Ilyen jogszabályokra külföldön sincs sok példa, de elvétve azért előfordulnak. Szlovákiában az 1994. évi 241. számú törvény külön megemlékezett Túrócszentmártonról. Ez a kisváros volt ugyanis a dualista korszak idején a szlovák nemzeti mozgalom központja, és azóta is több nemzeti művelődési intézmény székhelyeként funkcionál. Az említett jogszabály a várost kifejezetten az odahaza és a külföldön élő szlovákok nemzeti szimbólumának és központjának deklarálja, ahol különböző össznemzeti kulturális intézmények működnek, s ahol évente legalább egyszer üléseznek és a nemzeti kultúrával kapcsolatos kérdésekről tanácskoznak a szlovák parlament szervei.^[89]

12. A fővárosok szimbolikája

[104] A főváros megnevezés etimológiai szempontból a latin „*caput*” – fej – szóból vezethető le, hiszen egy adott állam „feje” államszerkezeti szempontból aligha lehet más, mint a városok városa, azaz a főváros. Az államok központi államhatalmi, közigazgatási, gazdasági, kulturális szervei és intézményei jellemzően egyetlen városban, a fővárosban koncentrálódnak.^[90] A média is gyakorta a főváros által jelöl vagy nevez meg egy-egy országot. A „Washington azt állítja...”, „Moszkva tagadja...” vagy „Berlin hallgat...” jellegű kijelentések természetesen nem az adott városok és önkormányzati szerveik véleményére utalnak, hanem az általuk megtestesített államok álláspontjára. A fővárosok létrejötté rendszerint a történelmi körülmények alakulásával magyarázható, amelyek során egy adott állam valamely városa az államélet szempontjából központi, meghatározó jelentőségre tett szert.

[105] A főváros megnevezése ugyanakkor jellemzően, de nem szükségszerűen a jogalkotó hatáskörbe tartozik. Miközben gyakorta az alkotmányozó vagy a törvényhozó hatalom nevesíti az adott állam fővárosát, erre vonatkozó egységes iránymutatásokról és gyakorlatról egyáltalán nem beszélhetünk. Az európai államok alkotmányai többnyire megalégszenek a főváros alkotmányi szintű deklarálásával, anélkül azonban, hogy részleteznék a fővárosi jogállás jelentését.

[106] A fővárosra vonatkozó rendelkezések alkotmányon belüli szerkezeti helyét illetően sincsenek egységes megoldások.^[91] Hangsúlyosabb alkotmányjogi szerepet kap a főváros azon államok esetében, amelyek az alkotmány általános (alapvető) rendelkezései között szabályozzák az ország fővárosára vonatkozó normákat. Más alkotmányok (miként az osztrák alkotmány) a főváros kiemelt közjogi funkcióiról – például szövetségi kormányzati székhely – rendelkeznek. További alaptörvények a főváros nemzeti, állami életben betöltött szerepét emelik ki (így járt el a litván alkotmány Vilnius esetében).

[107] A főváros közjogi jelentőségét mutatja, hogy egyes alkotmányok külön törvény meghozatalát irányozzák elő a főváros státuszáról (miként Zágráb esetében a horvát^[92] és Pozsony esetében a

szlovák alkotmány^[93]). Jogtechnikai szempontból ugyanakkor az is lehetséges, hogy a főváros jogállására és közigazgatási rendszerére vonatkozó rendelkezéseket – bár ez a fővárosi státusz leértékelésére utal – a helyi önkormányzati törvény keretei között szabályozzák.^[94]

[108] Az is lehetséges, hogy az alkotmány egyáltalán nem tesz említést a fővárosról, hanem az államélet szempontjából kiemelkedő intézmények székhelyeként utal a főváros léteire vagy a külvilág szemében vitathatatlanul fővárosi szerepkört betöltő városra. A francia alkotmány nem nevezte meg az ország fővárosát, miközben ország-világ előtt nyilvánvaló, hogy annak funkcióját Párizs tölti be. A liechtensteini alkotmány értelmében a parlament és a kormány székhelye egyaránt a fővárosként elismert Vaduzban van,^[95] míg az ír alkotmány a főváros megnevezése nélkül egyrészt arról rendelkezik, hogy a parlament kamarái Dublin városában vagy annak közelében, vagy más meghatározott helyen üléseznek, másrészt azt is elrendeli, hogy az elnök hivatali rezidenciája Dublin városában vagy annak közelében legyen.^[96]

[109] A főváros alkotmányjogi megítélését az a körülmény is befolyásolhatja, hogy föderatív vagy unitárius államról van-e szó. A föderatív államok ugyanis – miként az Amerikai Egyesült Államok vagy Németország – a szövetségi főváros mellett tagállami/tartományi székhelyekkel is rendelkeznek.

[110] A fővárosi státusz biztosítása vagy egy-egy város fővárosként történő deklarálása alkalmanként érzékeny politikai és nemzetközi problémát is jelenthet. Utalhatunk a két világháború közötti Litvánia helyzetére: az országnak hivatalosan az akkoriban a lengyelek által elfoglalt Vilnius (Vilna) volt a fővárosa, miközben a litván állam legfőbb szervei kényszerűség okán Kaunasban működtek. A történelmi előzmények ismeretében tehát egyáltalán nem tekinthető véletlennek, hogy a hatályos litván alkotmány kiemeli, hogy a Litván Köztársaság fővárosa Vilnius, „az állam régóta fennálló, történelmi fővárosa”.^[97]

[111] Az elmúlt évtizedekben Izrael Állam fővárosa számít érzékeny kérdésnek. Az 1948-ban létrejött állam a parlament, a Knesszet 1950-es döntése óta Jeruzsálemet tekinti fővárosának, amelynek jogállásáról 1980-ban külön törvényt is elfogadtak.^[98] A törvény a „teljes és egyesített” Jeruzsálemet tekinti az állam fővárosának, amely egyúttal a törvényhozás, a kormány, valamint a legelső bíróság székhelye is. Ettől a törvénytől függetlenül számos állam nem ismeri el Jeruzsálemet fővárosnak, ebből következően pedig Tel Avivban tartja fenn külképviseletét. Szintén Jeruzsálemet tekinti fővárosának a teljes körű állami elismeréssel nem rendelkező Palesztin Autonóm Területek nevű alakulat is, miközben az autonómia vezető szervei Ramallahban működnek.

[112] A kialakult gyakorlat szerint általában az adott ország legtöbb lakossal rendelkező városa egyúttal az adott ország fővárosa is, de ez alól számos kivétel van. Az Amerikai Egyesült Államok fővárosa, az 1790-ben alapított és különleges jogállással felruházott Washington, D.C. közismerten nem az Amerikai Egyesült Államok legnépesebb városa.^[99] A Német Szövetségi Köztársaság 1949-es megalakulásakor az alig százezres lélekszámú Bonn városát választották fővárosnak a jóval népesebb és a német történelemben fontosabb szerepet betöltő nagyvárosokkal szemben.^[100]

[113] Az sem ismeretlen jelenség, hogy egyes országok stratégiai irányváltás vagy politikai rendszerváltás során változtatják meg fővárosukat. Egy ilyen döntésnek szimbolikus üzenete is van. A legismertebb történelmi példák közé tartozik Szentpétervár esete. A Nagy Péter cár által 1703-ban alapított várost a patriarchális Moszkva ellenében tették a birodalom politikai és adminisztratív központjává. A nyugati minták alapján felépülő Szentpétervár két évszázadon keresztül funkcionált fővárosként, mígnem az 1917-es bolsevik hatalomátvételt követően Moszkvába költöztették vissza a kialakuló Szovjet-Oroszország (Szovjetunió) székhelyét.^[101]

[114] Ugyanígy a vesztes első világháborút követően, a Kemal Atatürk vezette nemzeti forradalom során (1923-ban) a hagyományos és „kozmpolita” Isztambulból a modern Ankarába költöztették át az Ottomán Birodalom összeomlását követően megalakult Török Köztársaság fővárosát.

[115] A későbbi korokban is történtek főváros-áthelyezések. A tengerparti Rio de Janeiro közel két évszázadon keresztül működött Brazília fővárosaként, mígnem 1960-ban az ország földrajzi

középpontjában elhelyezkedő, „zöldmezős beruházásként” tervezett Brazíliavárosba helyezték át az ország fővárosát.^[102] Az afrikai földrészen az 1960-ban függetlenné váló Nigéria fővárosa hosszú időn keresztül az Atlanti-óceán partján fekvő Lagos, a kontinens egyik legnépesebb városa volt. A túlnépesedett metropolisz helyett azonban 1991-től a centrális fekvésű Abuját tették meg az ország fővárosává. A posztszovjet térséghez tartozó Kazahsztán 1997-ben helyezte át a periférikus fekvésű Almatiból a központi elhelyezkedésű Akmolába az ország fővárosát. Akmola 1998-ban vette fel az Asztana nevet, amelyet 2019-ben változtattak meg a hatalomból visszavonuló despotikus államelnök, Nurszultan Nazarbajev iránti tiszteletből Nur-Szultanra. Kazahsztán esetében a főváros áthelyezése és átnevezése időben gyorsan követte egymást.

[116] Egyes államok ténylegesen akár több fővárossal, illetve államéletben központi szerepet betöltő várossal is rendelkezhetnek, ami jellemzően történelmi okokra vagy regionális adottságokra vezethető vissza. Noha Hollandia alkotmányosan elismert fővárosának Amszterdam tekintendő, a királyi székhely Hágában található, miként a parlament és a minisztériumok is Hágában működnek.^[103] A montenegrói alkotmány pedig különbséget tett az ország alkotmányos fővárosa, Podgorica, valamint a „régir királyi főváros”, Cetinje között.^[104] Noha a bolíviai alkotmány Sucre városát nyilvánítja az ország fővárosnak,^[105] az államfői hivatal, a törvényhozás és a kormányzat La Pazban működik. A Dél-Afrikai Köztársaság fővárosi funkciói ugyanakkor – mivel erről a kérdéstről az alkotmány nem rendelkezik – ténylegesen több város között oszlanak meg: a törvényhozásnak Fokváros ad otthont, Pretoria az államfői hivatal és a kormány székhelye, a Legfelsőbb Fellebbviteli Bíróság Bloemfontein városában működik, az Alkotmánybíróság pedig Johannesburgban ítélezik.^[106] Ezek a konstrukciók azt mutatják, hogy funkcionális értelemben elválhatnak egymástól a *de jure* és a *de facto* értelemben vett fővárosok.

[117] A főváros megválasztásának szimbolikus jelentőségére utal továbbá a német példa is. A német újraegyesítést követően a szövetségi törvényhozás döntése nyomán 1991-től Berlin lett a Német Szövetségi Köztársaság fővárosa, noha számos szövetségi minisztérium továbbra is Bonnban működik. A hidegháború időszakában keleti és nyugati zónára osztott Berlin ugyan soha nem szűnt meg német főváros lenni, de ez negyven éven keresztül csak a keleti blokk államai közé tartozó Német Demokratikus Köztársaságra vonatkozott. A magát az „igazi” német államiság megtestesítőjének tekintő Német Szövetségi Köztársaság viszont nem engedhette meg azt, hogy a három nyugati szövetséges nagyhatalom gyámkodása alatt szabad városállamként működő Nyugat-Berlin legyen a fővárosa. Ez a város enklávéként amúgy is az ellenséges Német Demokratikus Köztársaság területén helyezkedett el, és csak egyetlen zárt autópálya kötötte össze a Német Szövetségi Köztársasággal.

[118] A rendszerváltást követően Kelet-Közép-Európában nem merültek fel az előbbiekhöz hasonló dilemmák és problémák. Kivétel nélkül mindenütt a hagyományos nemzeti központnak számító nagyvárosok funkcionálnak fővárosként. Pozsony kapcsán merült ugyanakkor fel az 1990-es évek derekán, hogy a Csehszlovákia kettéválását követően létrejövő Szlovák Köztársaság fővárosát esetleg át lehetne költöztetni a peremvidéki Pozsonyból a központi fekvésű, hegyvidéki, következképpen „szlovákabb” és „nemzetibb” Besztercebányára. Ez a felvetés azonban hamar lekerült a napirendről, hiszen 1918-tól a szlovák politikai és szellemi elit – az időnkénti idegenkedés ellenére – Pozsonyt tekintette fővárosának, amelyet lelkileg is magáévá tett.

[119] A főváros-centrikusság elkerülése, illetve csökkentése érdekében ugyanakkor arra is sor kerülhet, hogy egyes központi jelentőségű szervek vagy intézmények működését a fővároson kívülre telepítik. Az alkotmánybíróság Csehországban Brnóban, Szlovákiában pedig Kassán ülésezik. A Szovjetunió felbomlását követően függetlenné váló Észtországban ugyanakkor az oktatási és kutatási minisztérium nem a fővárosban, Tallinnban, hanem a régi egyetemi városban, Tartuban működik. Magyarországon is történtek hasonló kísérletek. Az elmúlt évtizedben merült fel, hogy egyes központi államigazgatási szerveket – miként a földművelésügyi és a honvédelmi minisztériumot – a fővárostól közelebb-távolabb eső nagyvárosokba költöztetnek. Az elköltöztetendő minisztériumokat befogadó városként Székesfehérvár, Miskolc, Debrecen, valamint Kecskemét kerültek szóba. Ezek a törekvések

azonban mára kudarcot vallottak. Egyetlen szervezeti egység, az akkoriban a Miniszterelnökséghez tartozó vidékfejlesztési államtitkárság működött Kecskeméten a 2014–2018 közötti időszakban. Az államtitkárság azóta ismételten az agrártárcahoz tartozik, és vissza is költözött a fővárosba.

13. Budapest mint főváros

[120] Noha Budapest ezen a néven az új városok közé tartozik, „székvárosként,” illetve „fővárosként” régi múltra tekinthet vissza. A Várhegy központú budai oldalt IV. Béla király (1235–1270) a tatárjárást követő időszakban, 1244–1255 között építtette fel. Uralkodása idején Budavárát (a majdani Budát) az ország közepének (*medium regni*) nevezték az oklevelek. Királyi szálláshelyként Buda ettől az időszaktól minden bizonnyal már számításba jöhetett. A XIV. századtól Buda Magyarország székhelyének számított, igaz, az udvartartás, valamint a központi hivatalok ekkor még Visegrádban székeltek. A budai vár Luxemburgi Zsigmond uralkodása (1387–1437) idején, a XV. század elejétől válhatott állandó királyi központtá, amit az a tény is megerősít, hogy Visegrádból Budára költöztek át a királyi főhivatalok. Buda gyakorta adott otthont az országgyűléseknek is.^[107] Miután a XVI. század közepső harmadában, a török hódoltság idején Magyarország elvesztette szuverenitását, Buda pedig török területi közigazgatási központ lett, a Habsburg Birodalom „érdekszférájához” kerülő, úgynevezett Királyi Magyarország kormányzékei bécsi és pozsonyi székhellyel működtek. Az uralkodói székváros Bécs volt, a kormányzati csúcsszerveként tevékenykedő Helytartótanács Pozsonyban működött, a királyi Magyarország rendi országgyűléseit pedig váltakozó helyszínen hívták össze. A török hódoltság másfél évszázadát követően Magyarország nem nyerte vissza szuverenitását, hanem tartományi státuszban a Habsburg Birodalomba integrálódott. Buda virágzása csak Mária Terézia uralkodása idején (1740–1780) indult meg. Az ország életében növekvő szerepét jelzi, hogy 1777-ben Nagyszombatból Budára költöztették át az ország egyetlen egyetemét. II. József idején (1780–1790) több kormányzék működését helyezték át Budára.^[108] Így került például Pozsonyból Budára a Helytartótanács, valamint a Magyar Kamara, míg a pesti oldalról a Királyi Kúria költözött át a budai oldalra. Noha II. Lipót (1790–1792) és I. Ferenc (1792–1835) is Budán koronáztatta meg magát, a város jelentősége József nádor (1796–1847) Budára költözésével és Buda nádori székhellyé válásával növekedett meg. A XVIII–XIX. század fordulóján a budai várnegyed ismét otthont adott az országgyűléseknek.

[121] A Duna menti testvérvárosok fővárossá tétele és közigazgatási egyesítése a reformkorban vetődött fel. A dinamikusan fejlődő Pest előtérbe kerülését szimbolikus értelemben az is kifejezésre juttatta, hogy az 1848-as forradalom elsőként Pesten győzedelmeskedett. A pozsonyi utolsó rendi országgyűlésen elfogadott úgynevezett áprilisi törvények Pest és Buda közjogi státuszát is érintették, hiszen törvényi szintű normák mozdították elő fővárossá válásukat, anélkül azonban, hogy ezt *expressis verbis* deklarálták volna. Ebbe az irányba hatott a független magyar felelős minisztérium alakításáról szóló *1848. évi III. törvénycikk* is, amennyiben kimondta, hogy a felállítandó minisztérium székhelye „Buda-Pest” lesz. Az országgyűlés évenkénti ülésézését elrendelő *1848. évi IV. törvénycikk* pedig Pestet nevesítette a törvényhozás helyszínévé. A szabadságharc utolsó szakaszában került sor a „fővárosok” közigazgatási egyesítésére. A „testvér két főváros”, Pest és Buda közigazgatási egyesítését, valamint Óbuda mezőváros bekebelezését Szemere Bertalan belügyminiszter rendeletileg mondta ki 1849. június 24-én. A Szemere-kormány tehát Budapestet nemcsak egyesítette, hanem a trónfosztást követően szuverenitását elnyerő magyar állam fővárosává is tette.^[109] Ez a rendelet a szabadságharc bukását követő neoabszolutizmus időszakában természetesen nem érvényesülhetett, jóllehet az osztrák hatóságok – más megfontolások alapján – 1849 végén rendeletileg egyetlen közigazgatási kerületté nyilvánították Pestet és Budát.^[110]

[122] A kiegyezést követően ismételten napirendre kerülő városeejesítési törekvések eredményeként alkották meg az *1872. évi XXXVI. törvénycikket*, amely Pest és Buda szabad királyi „fővárosok”, Óbuda mezőváros, valamint a Pest vármegyéből kikebelezett Margitsziget egyesítése révén sajátos jogállású törvényhatóságként szabályozta „Buda-Pest fővárost”.

[123] Arra nézve, hogy milyen lényegi ismérvekkel is kell egy fővárosnak rendelkeznie, a törvényjavaslat indokolása nyújtott iránymutatást.

A magyar államnak oly központra van szüksége, mely a magyar állam érdekeinek valóságos gyűlhelye, ezeknek legfőbb támasza, és előmozdítója legyen, mely a magyar államiság eszméjét méltóan képviselje és a nemzeti fejlődés érdekében úgy szellemileg, mint anyagilag a részekre hathatós befolyást gyakoroljon.^[111]

Azaz a fővárosnak nemcsak állami, hanem nemzeti szempontból is kiemelkedő, központi szerepet kell betöltenie.

[124] Egy állam fő- vagy székvárosa ugyanis abban az esetben válhat „székesfővárossá”, amennyiben az állam egész politikai, gazdasági és szellemi életére döntő befolyást képes gyakorolni.^[112] Budapest esetében erre a rangemelésre egy ideig várni kellett, ugyanis Ferenc József magyar királyá koronázása 25. évfordulója alkalmából, 1892. június 8-án adományozta a fővárosnak a „fő- és székváros” (székesfőváros) címet, amelynek révén Budapest egyenrangúvá vált az Osztrák-Magyar Monarchia másik fővárosával, Béccsel.^[113] A fővárosi törvényhatóság jogállására, közigazgatási rendszerére – különösen az önkormányzati autonómia és a kormányzati beavatkozás közötti viszony kialakítására – hatással volt Budapest főváros mivolta, amelyet a polgári kor fővárosi törvényei^[114] és novellái,^[115] valamint a főváros közigazgatási környezete (például a Fővárosi Közmunkák Tanácsa működése) hűen tükröztek.

[125] A második világháborút követő időszakot az jellemezte, hogy az 1949. évi XXVI. törvénnyel megalkotott „Nagy-Budapest” közigazgatási különállása a tanácsrendszerre áttérés időszakában lényegében megszűnt, hiszen a főváros közigazgatására irányadó normákat immáron nem különálló törvényben, hanem a tanácstörvény keretei között szabályozták.^[116] A tanácstörvény a főváros kétszintű igazgatását valósította meg; a megyei tanáccsal egy tekintet alá eső fővárosi tanács mellett kerületi tanácsokat hoztak létre.

[126] A rendszerváltás idején módosított Alkotmány visszafogottan rendelkezett Budapestről. A tömör megfogalmazás az állami és nemzeti jelképek között nevesítette a fővárost, de nem hivatkozott a főváros állami, nemzeti életben – a múltban, illetve a jelenben – betöltött szerepére. A fővárosnak az ország többi településétől eltérő jellegére – ebből következő eltérő szabályozására – más helyütt azonban utalt az alkotmány. A főváros alkotmányjogi fogalomként azt a települést jelöli, amely az ország állami élete fő színterének tekinthető.^[117] „A »főváros« jogi értelme az államhoz viszonyul, hiszen az állami élet szempontjából legkiemelkedőbb települést jelenti”.^[118] Ennek következtében az állam szervei kötelesek székhelyüket Budapest közigazgatási határain belül fenntartani.

[127] Alkotmányjogi szempontból az Alkotmánybíróság székhelye külön kérdéseket vetett fel. Az Alkotmánybíróságot felállító 1989. évi XXXII. törvény ugyanis Esztergomot nevezte meg az Alkotmánybíróság székhelyeként, a testület azonban ténylegesen a kezdettől fogva a fővárosban működött. Az említett törvény indokolása mindazonáltal a székhely megválasztásánál egyrészt a történelmi és közjogi hagyományokra hivatkozott, másrészt pedig azzal érvelt, hogy „a hatalom fővárosi centralizációjának oldása érdekében” volt szükséges az Alkotmánybíróság székhelyét Esztergomba helyezni. Mára ez a kérdés azonban lekerült a napirendről, hiszen az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény Budapestet nevezte meg a taláros testület székhelyeként.

[128] A főváros tekintetében az Alaptörvény rendelkezései is szűkszavúak. Az F) cikk egyrésztől Budapestet nevezi meg Magyarország fővárosaként, másrésztől viszont arra utal, hogy a fővárosban és a városokban kerületek alakíthatók.

[129] Budapest településhierarchián belül betöltött szerepére utaltak viszont a rendszerváltás időszakában a főváros közigazgatási rendszerére vonatkozó törvényi rendelkezések. A helyi

önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a főváros közigazgatási rendszerének csak az általános elveit állapította meg, viszont elrendelte, hogy a részletes szabályokról külön törvényt alkossanak.^[119] E felhatalmazás alapján fogadták el a *fővárosi és a fővárosi kerületi önkormányzatokról szóló 1991. évi XXIV. törvényt*. Az *1994. évi LXIII. törvény* (a helyi önkormányzatokról szóló törvény novellája) azonban nemcsak újraszabályozta, hanem vissza is helyezte az önkormányzati törvénybe a főváros közigazgatási rendszerére vonatkozó rendelkezéseket. E szabályozás a jogtechnikai szempontokon kívül jogpolitikai üzenetet is hordozott: a főváros jogállását és közigazgatási rendszerét nem indokolt önálló törvényben rendezni. A hatályos szabályozás hasonló megoldást követve a *helyi önkormányzatokról szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény* keretei között helyezi elfővárosra és a fővárosi kerületekre irányadó rendelkezéseket.

14. A történelmi személyiségek szimbolikus szerepe a közjogban: az emlék- és érdemtörvények problematikája

[130] A közjog és a szimbolika kapcsolata nem szűkíthető a hagyományos és hivatalos állami és nemzeti jelképekre, hiszen a jogban és a politikában néha más szimbolikus tartalmak is megjelennek. A rendszerváltás után régióinkban ismételten divatossá vált a kiemelkedő személyiségek történelmi jelentőségét megőrkítő emléktörvények vagy érdemtörvények elfogadása.

14.1. Emléktörvények a V4-államokban

[131] Csehszlovákiában, illetve később a Cseh Köztársaságban az államalapító atyák – Tomáš G. Masaryk (1850–1937) és Edvard Beneš (1884–1948) – számítanak kiemelkedő történelmi személyiségnek. Államalapítás körüli érdemeik törvényi elismerése között ugyanakkor háromnegyed évszázad telt el. Azt a történelmi tényt, hogy Masaryk, a Csehszlovák Köztársaság első elnöke elévülhetetlen érdemeket szerzett a csehszlovák államalapítás során, már 1930-ban – Masaryk elnök életében – törvénybe iktatták (*1930. évi 22. sz. törvény*). Ez egy „furcsa” jogszabály, amely csak az érdemek megállapítására szorítkozott, ám ezekhez az érdemekhez semmiféle „jogkövetkezményt” sem fűzött. A következő hasonló tartalmú jogszabály jóval később, 1990-ben született, amikor a csehszlovák szövetségi parlament elnökének, Alexander Dubčeknek a javaslatára szövetségi törvényben emlékeztek meg a szlovák származású Milan Rastislav Štefánik (1880–1919) csehszlovák államalapítás körül szerzett érdemeiről (*1990. évi 117. sz. szövetségi törvény*). Štefánik volt az a történelmi személyiség, akiről kétszer is rendelkezett törvényhozó testület, mert 2000-ben az időközben függetlenné vált Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa is megemlékezett róla törvényi szinten. A szlovák parlament értelemszerűen azt emelte ki, hogy a szlovák csillagász, repülőtiszt és hadügyminiszter különleges érdemeket szerzett abban is, hogy a szlovák nemzet a csehszlovák állam államalkotó nemzetévé vált. A nyugat-szlovákiai Bradlo helységben emelt emlékművét pedig olyan kegyhelynek nyilvánította a törvény, ahol minden látogatónak tisztelettel kell megemlékeznie a csehszlovák állam- és szlovák nemzetalapítóról (*2000. évi 402. sz. törvény*). A triumvirátusból Edvard Beneš külügyminiszter, majd államfő maradt ki, akiről ugyan 1990-ben szövetségi szinten törvényt kívántak elfogadni, de ez a törekvés akkor nem járt sikerrel. A Csehszlovák Köztársaság második elnökének az emléke még a csehek körében is megosztó. A cseh törvényhozás 2004-ben (a kommunista és szociáldemokrata képviselők javaslatára) mégiscsak pótolta ezt a hiányt, és egy jogszabályban kimondták, hogy Beneš is érdemeket szerzett az államalapítás során (*2004. évi 292. sz. törvény*).

[132] A modern szlovák államiság és politika korábbi csehszlovák államisághoz fűződő ambivalens viszonyát tükrözi, hogy hasonló érdemtörvényt fogadtak el két további történelmi személyiségről. A szlovák parlament által 2007-ben a nemzeti párti képviselők javaslata nyomán elfogadott törvény szerint Andrej Hlinka (1864–1938) rózsahegy plébános, a szlovák politikai katolicizmus vezetője érdemeket szerzett a szlovák nemzet és állam előtt. A jogszabály nem tekinti Hlinkát a „haza atyjának”, emiatt bírálót sem lehet büntetni. A törvény elfogadása egyébként nagyon sok vitát

váltott ki a szlovák közéletben. Végezetül a szlovák parlament 2008-ban elfogadta az 1968-as prágai tavasz szlovák származású vezetőjének, emblematis személyiségének, Alexander Dubčeknek (1921–1992) a különleges érdemeiről szóló törvényt. Az emléktörvény szerint Dubček az emberi jogok, a demokrácia és a szlovák nemzetépítés területén szerzett érdemeket.

[133] Lengyelországban 1938-ban fogadták el a világháború utáni államalapító, Józef Piłsudski (1867–1935) tábornagy emlékét és érdemeit megőrző jogszabályt. A törvény kimondta, hogy Piłsudski a független haza feltámasztója és a nemzet nevelője, nevének becsmérőlője pedig 5 év szabadságvesztéssel büntetendő. Ez a jogi norma tehát konkrét szankciót is tartalmazott, igaz, az 1969-ben megalkotott új büntetőtörvénykönyv elfogadása óta már nincs hatályban ez a büntetési tétel.

14.2. Érdem- és emléktörvények Magyarországon

[134] S mi a helyzet Magyarországon? Kit emelt a magyar jogalkotó a népes történelmi arcképcsarnokból a jogi emlékezet piederstáljára, s milyen történelmi tartalommal igyekszik megtölteni a magyar államiságot ez által? Annak ellenére, hogy a kiemelkedő történelmi személyiségek érdemeinek és emlékének törvénybe foglalása néha öncélúnak és furcsának tűnik, mégiscsak van funkciója ennek az aktusnak, hiszen azt jelzi, hogy az ország politikai elitje egy adott időszakban kit és mit tart fontosnak államiságának fejlődése, valamint a történelmi emlékezet szempontjából. Nehézséget csak az okoz, hogy ezek a jogszabályok természetesen nem egyidejűleg, hanem hosszabb intervallumon belül születnek, így nagyon is eltérő érték- és érdekpreferenciák fedezhetők fel bennük.^[120]

[135] Az érdem- és emléktörvények nem tévesztendő össze azokkal a XIX. század első felében elfogadott törvényekkel, amelyek egy-egy nemzeti szempontból kiemelkedő intézmény alapítóinak vagy támogatóinak felajánlásait sorolták fel és örökítették meg. Ezen jogszabályok közé tartozott az *1812. évi II. törvénycikk*, amely a Ludovika-akadémia számára magánszemélyektől és közületektől érkezett felajánlásokat sorolta fel. De ugyanitt említendő azok a törvények is, amelyek azoknak a neveit örökítette meg, akik a „tudós társaság” felállítása, valamint a magyar nyelv terjesztése céljából tettek felajánlásokat (*1827. évi XII. tc.*), avagy a Nemzeti Múzeum alapítása, utóbb pedig támogatása körül szereztek érdemeket (*1808. évi VIII. tc.* és *1836. évi XXXVIII. tc.*). Szepesi Ignác pécsi püspök pedig a saját költségén létesített „bölcsekedést- és törvényt-tanító” intézet felállításával érdemelte ki az *1836. évi XXIV. törvénycikk* megalkotását.

[136] A kiemelkedő történelmi személyiségek érdemeinek és emlékének a törvénybe foglalása gyakorlatilag egyidős a modern polgári államisággal, illetve a polgári átalakulással, hiszen ezen jogszabályok sorát a József nádor (1776–1847) emlékét megőrző *1848. évi I. törvénycikk* nyitotta meg. Az utolsó rendi országgyűlés által megalkotott emléktörvény József nádor félszázados ernyedetlen buzgalmát emelte ki, amely idő alatt „a hazának ügyeit vezérlette”.

[137] A József nádor emlékét megőrző törvényt a Deák Ferenc (1803–1876) emlékének szentelt – mai napig hatályos – *1876. évi III. törvénycikk* elfogadása követte. A méltatás igencsak szűkszavú, amennyiben a törvényhozó csak nagy általánosságban hivatkozott Deák Ferencnek „a haza körül hosszú évek során át szerzett érdemeire”, s mellőzött mindenféle konkrétumot. Az emléktörvény tartalmazott viszont egy utasítást a minisztérium számára, hogy Deák Ferenc tiszteletére – országos adakozás keretében – méltó emlékművet állítsanak fel az ország fővárosában. Ennek nyomán állították fel 1887-ben a Magyar Tudományos Akadémia előtti téren (mai nevén a Széchenyi István téren) a Deák Ferenc-emlékművet.

[138] Másfél évtizeddel a Deák-emléktörvény után fogadta el a parlament az Andrássy Gyula (1823–1890) emléke előtt tisztelgő *1890. évi III. törvénycikk*et. A jogalkotó szándéka szerint Andrássy Gyulának „a trón és a haza iránt szerzett” érdemeit államköltségen felállítandó emlékmű hivatott megőrizni a fővárosban. A hányattatott sorsú Andrássy-szobrot 1906-ban állították fel a

Parlament előtti téren.

[139] Néhány évvel az Andrássy-emléktörvény megalkotása után a Magyarországon igen nagy népszerűségnek örvendő Erzsébet királyné (1837–1898) tragikus halálát követően fogadták el a királyné emlékének törvénybe iktatásáról szóló *1898. évi XXX. törvénycikket*. Deákhhoz hasonlóan Erzsébet királyné előtt is közadakozásból felállítandó fővárosi emlékművel kívántak tisztelni, és hasonló emlékműállítási rendelkezést tartalmazott a *dicsőült Első Ferenc József király emlékének törvénybe iktatásáról szóló 1917. évi I. törvénycikk* is. A közel hét évtizednyi uralkodás után elhunyt Ferenc József (1830–1916) tényleges érdemeiről az emléktörvényben alig esett szó; a törvényhozás megelégedett a nemzet örök hálójának a deklarálásával. Ez egyébként már a második törvény, amely Ferenc József nevéhez fűződik, hiszen a törvényhozás 1907-ben már megemlékezett Ferenc József magyar királlyá koronázásának, egyúttal az alkotmány helyreállításának negyvenedik évfordulójáról (*1907. évi XXVIII. törvénycikk*).

[140] A dualizmus korszakának politikai és világnézeti összetettségét jelzi a *II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társainak hamvainak hazahozataláról szóló 1906. évi XX. tc.* elfogadása. A törvénycikk az uralkodó és a nemzet kölcsönös bizalmának újabb záloga gyanánt rendelkezett a Habsburg-ellenes függetlenségi küzdelmek emblematikus személyiségei, II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) és Thököly Imre (1657–1705) földi maradványainak ünnepélyes keretek közötti végső nyugalomra helyezéséről. Rákóczi hamvait a kassai székesegyházban, Thököly földi maradványait pedig a késmárki evangélikus templomban helyezték örök nyugalomra.

[141] A történelmi személyiségek törvényhozás általi kanonizálása tekintetében a két világháború között nagyon termékenynek bizonyult. Ebben az időszakban iktatták törvénybe Széchenyi István (*1925. évi XLV. törvénycikk*), Kossuth Lajos (*1927. évi XXXII. törvénycikk*) és végül Szent István király „dicső emlékét” (*1938. évi XXXIII. törvénycikk*). A korszak politikai és ideológiai arculatához képest némileg meglepő módon a sort Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára Petőfi Sándor emlékének törvénybe iktatása nyitotta volna meg 1922-ben, de a törvény elfogadására végül nem került sor.^[121] A törvényjavaslat indokolása mindazonáltal kiemelte, hogy Petőfi Sándor költészete a magyarság ezeréves lelki életének legjellemzőbb, legművészebb és legnemesebb megnyilatkozásai közé tartozik, és így fogalmazott:

Költői lángelméjét a magyar nemzeti gondolat szolgálatába állította, életével és halálával pedig örök időkre szóló példáját adta a minden áldozatra kész hazaszeretetnek. Életének és költészetének tanulságai a nemzeti történelem borús napjaiban mindenkor felemelő hatással voltak a magyarságra és világszerte barátokat toboroztak nemzetünknek.^[122]

[142] Érdemes ugyanakkor összehasonlítani a Széchenyi István-, a Kossuth Lajos- és a Szent István-emléktörvényt. Mindhárom jogszabály ugyanis más és más hivatkozással született meg: Széchenyi emlékét az MTA megalapításához fűződő közéleti munkásságának századik évfordulója alkalmából, a Kossuth-emléktörvényt a parlament előtt álló szobrának a felavatása tiszteletére fogadták el, míg Szent Istvánról halálának 900. évfordulóján emlékeztek meg. Amíg az előbbi kettő meglehetősen lényegre törő, addig a Szent István-emléktörvény már bőbeszédűbbnek bizonyult. A Széchenyi-emléktörvény „a legnagyobb magyar” történelmi tettei közül ténylegesen csak a Magyar Tudományos Akadémia létrehozását említi, a többi érdeméről – „alkotásainak nagy soráról” – csak általánosságban emlékezik meg. Politikai és tartalmi szempontból kézzelfoghatóbb a Kossuth-emléktörvény, amely Kossuthot „az alkotmányos szabadság, a jogegyenlőség és a magyar igazság lánglelkű, törhetetlen hitű apostolának” titulálja. Érdemei közül megemlíti a magyar nemzet újjászületését, egységét, függetlenségét, alkotmányos fejlődését, szabadságát és a nemzeti jövőjét. A legrészletesebb ugyanakkor a Szent István „dicső emlékét” megörökítő törvény. A törvényhozás „mélységes tisztelettel” emlékezett meg a nemzet első királyának, „a szentnek, az államalkotónak,

az uralkodónak és a hadvezérnek máig ható, dicsőséges tetteiről és maradandó történelmi alkotásairól.” A jogalkotó egyidejűleg hangsúlyozza Szent István csodálatos emberi nagyságát, kimagasló uralkodói erényeit és mélyeséges államférfiúi bölcsességét. Az emléktörvény egyébként meglehetősen aprólékos a kiemelkedő történelmi érdemek felsorolásában is. Szent István ugyanis „új szellemi és társadalmi formát adott a magyarság életének, de ugyanakkor tisztelte és óvta az ősi értékeket”. A „krisztusi hit elterjesztésével”, valamint „a keresztény erkölcsök meghonosításával megnyitotta a keletre jött magyarság előtt a nyugati művelődés kapuit s államépítő munkájával megvetette a magyar nemzet életének és fejlődésének szilárd alapjait”. Külön is hangsúlyozták az önálló egyházi közigazgatás felállítását és a nemzeti függetlenség hatalmi és erkölcsi feltételeinek biztosítását. Közjogi szempontból érdekes továbbá, hogy az emléktörvény felsorolja azokat az intézményeket, amelyek létrehozásával az első király megalkotta „a nemzet mai [1938-as] alkotmányos törvényhozási, kormányzati, bírói és közigazgatási berendezkedésének első kereteit”. Az emléktörvény egy fontos konkrétumot és jogalkotási újdonságot is tartalmazott: augusztus 20-át Szent István király emlékezetére nemzeti ünnepnek nyilvánította.

[143] A Horthy-korszakban ugyanakkor nem hiányozhattak a Horthy Miklós kormányzóról szóló – a kanonizálás mellett a kultuszteremtés egyértelmű igényével fellépő – érdemtörvények sem. A kultuszteremtés első közjogi megnyilvánulásaként fogadta el a Nemzetgyűlés a kormányzóválasztás tényét megörökítő *1920. évi II. törvénycikket*. A törvény rövid normaszövegéhez képest meglehetősen terjengős preambuluma azokra a nagy érdemekre hivatkozott, amelyeket Horthy Miklós a világháborúban „a haza védelme” terén, valamint utóbb, 1919-ben a nemzeti hadsereg fővezéréként „a belső rend és biztonság helyreállításában és fenntartásában” szerzett. A törvényhozás később Horthy Miklós országglásának tíz- és húszéves évfordulójáról is megemlékezett. Az *1930. évi XI. törvénycikk* Horthy Miklósnak a haza védelmében és az ország megmentésében megnyilvánuló „gondviselészerű küldetését” emelte ki. A kormányzóvá választás tizedik évfordulójáról megemlékező törvénycikk – a honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről szóló *1896. évi VII. törvénycikkhez*, valamint a Ferenc József megkoronázásának negyvenedik évfordulójának emlékére alkotandó művekről szóló *1907. évi XXVIII. törvénycikkhez* hasonlóan – tételesen sorolta fel a létesítendő és Horthy Miklósról elnevezendő „országos érdekű” műveket és intézményeket. Ez az aktus a szimbolikus térben azt az üzenetet hordozta, hogy ha a honfoglalás ezeréves évfordulójával nem is, de Ferenc József megkoronázásának négy évtizedes évfordulójával egyenértékű Horthy Miklós kormányzó egy évtizede tartó országglása. A húszesztendős évforduló megörökítéséről szóló *1940. évi II. törvénycikk* már jóval visszafogottabb volt, hiszen megelégedett a tiszteletadás retorikai kifejezésével. Ezek szerint a kormányzó „az állami rend és a társadalmi béke helyreállításával az építő nemzeti munka anyagi és szellemi feltételeinek biztosításával s a nemzet tekintélyének és az ország területének gyarapításával” szerzett történelmi érdemeket. A szakirodalom a Horthy-kultusz – természetesen nem csak emléktörvényekben manifesztálódó – kiteljesedése kapcsán arra az összefüggésre is rámutatott, hogy a kormányzó tekintélyének és méltóságának a kiemelése a náci vezérkultusz ellensúlyozására is irányult.^[123] Mindezekről a körülményektől függetlenül Magyarország Horthy Miklós kormányzósága alatt megállíthatatlanul sodródott a végzetes következményekkel járó újabb világégés felé. A kormányzó országglását megörökítő érdemtörvények mellett kell megemlíteni a tragikus sorsú kormányzóhelyettes, Horthy István (1904–1942) emlékét megörökítő *1942. évi XX. törvénycikket* is.

[144] Az emléktörvényekhez hasonló funkciót töltöttek be azok a törvények, amelyek egy-egy kiemelkedő történelmi személyiség tiszteletére emlékérem kibocsátásáról rendelkeztek. Ezek közé tartozott az *1936. évi XXI. törvénycikk*, amely Liszt Ferenc születésének 125. és halálának 50. évfordulója alkalmából „a nagy magyar zeneköltő” tiszteletére kétszáz ezer darab kétpengős ezüstérme kibocsátását rendelte el. Miként az indoklás hangsúlyozta, a törvényjavaslat Liszt Ferenc „magyarságát, áldozatkész hazafias érzését, az igazi szellemi értékek szolgálatában kifejtett korszakalkotó munkáját és utolérhetetlen művészetét kívánja értékelni és hirdetni”.^[124] A Liszt-

emlékermék kibocsátásáról rendelkező törvénycikk egyúttal annak is ékes bizonyítéka, hogy a törvényhozó figyelme az államférfiak mellett olykor még a szellemi, kulturális és művészeti élet halhatatlan személyiségeire is kiterjedt.

[145] Sajátos helyet foglalt el az érdemtörvények sorában a Károlyi Mihály (1875–1955) érdemeinek törvénybeiktatásáról szóló *1946. évi II. törvény*. Az 1946 februárjában elfogadott törvény ugyanis nemcsak a polgári demokratikus átalakulás, valamint a magyar állam függetlensége terén szerzett vitathatatlan érdemeikről emlékezett meg, hanem jogi, morális és anyagi természetű rehabilitációt, illetve jóvátételt is szolgáltatott a Horthy-korban méltatlanul meghurcolt államférfi számára. Egészen nyilvánvaló ugyanakkor a törvény szimbolikus üzenete is, amennyiben Károlyi Mihály személye és életműve testesítette meg az összekötő kapcsot az 1918-as polgári demokratikus és republikánus törekvések és az adott kor kihívásai között. Ezt a meggyőződést juttatták kifejezésre a Károlyi Mihály érdemeit felsoroló hívószavak és kifejezések is, mint a „függetlenség” a „szabadság”, az „egyenlőség” és az „emberiség”.

[146] Az 1989–1990-es rendszerváltást követően hatályon kívül helyezték a *Joszif Visszarionovics Sztálin generalisszimusz emlékének megörökítéséről szóló 1953. évi I. törvényt*. Kikerültek továbbá a hatályos jogszabályok köréből a Horthy Miklós különböző jubileumai alkalmából elfogadott törvények is (az *1930. évi XI. törvénycikk* és az *1940. évi II. törvénycikk*). A baloldali-liberális többségű Országgyűlés ugyanakkor 2007-ben egy átfogó dereguláció keretében hatályon kívül helyezte a *Károlyi Mihály érdemeinek törvénybeiktatásáról szóló 1946. évi II. törvényt* is. Ez pedig amiatt figyelemreméltó, hogy az akkori parlamenti többség erőteljesen igyekezett hangsúlyozni saját republikánus gyökereit, Károlyi Mihály pedig 1919-ben, a polgári demokratikus forradalom idején a magyar történelem első köztársasági elnöke volt.

[147] A hatályos magyar jogrend – a rendszerváltás előtti jogalkotásra figyelemmel – négy államférfi, Szent István, Széchenyi István, Kossuth Lajos és Deák Ferenc életműve előtt tisztelgő emléktörvényt őriz. Ez a nemzeti panteon a rendszerváltást követően az 1956-os forradalom és szabadságharc mártír miniszterelnökének, Nagy Imrének – és mártírtársainak – emlékére elfogadott *1996. évi LVI. törvénnyel* bővült. Az emléktörvény preambuluma kiemelte, hogy Nagy Imre miniszterelnökként 1956. október 24-e után „a nemzet szándékához hűen igyekezett véget vetni a fegyveres harcnak, meghatározó lépéseket tett a politikai intézményrendszer demokratizálásáért, valamint az ország függetlenségének megteremtéséért”.

15. Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme

[148] Tekintettel arra, hogy a hivatalosan is elismert szimbólumok az állami és nemzeti szuverenitást jelképezik, fokozott jogi védettség alatt állnak. A jelképhasználati törvény maga is utal arra, hogy a címer és a zászló használata során mindenki köteles megőrizni azok tekintélyét és méltóságát, a szimbólumok -> **büntetőjogi** védelme ugyanakkor nem következik közvetlenül az Alaptörvényből. A jogalkotó későbbi akaratan múltott, hogy jogi védelmet biztosított e kiemelt jelentőségű szimbólumok számára. Ez a védelem egyrészt a használatukra, másrészt a tekintélyük és méltóságuk megőrzésére vonatkozik.

[149] Magyarországon az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi oltalmát a rendszerváltást követően elsőként a *büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény* 55. §-a teremtette meg, amely a Büntető Törvénykönyvet a „Nemzeti jelkép megsértése” tényállásával egészítette ki (269/A. §). A törvény így fogalmazott: „[a]ki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő”. A bűncselekmény jogi tárgya maga a jelképeiben, szimbólumaiban megjelenő állam. A tényállásban szereplő „sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata” alatt a büntetőjog általában a megvető, becsmérlő, sértő szavakat és kijelentéseket érti. Ez a cselekmény csak szándékos elkövetés esetén volt büntetendő.

[150] Felmerül a kérdés, vajon a nemzeti jelképek büntetőjogi védelme korlátozza-e a véleménynyilvánítás szabadságát. Az Alkotmánybíróság a 13/2000. (V. 12.) AB határozatában korábbi döntéseire támaszkodva arra a következtetésre jutott, hogy ->a [véleménynyilvánítás szabadsága](#) csak a bírálat, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában. A nemzeti jelképek megsértése esetén azonban másféle magatartásról van szó. Más számításba vehető jogi eszköz hiányában pedig a büntetőjogi szankció (->[büntetőjogi szankciórendszer](#)) alkalmazása nem tekinthető aránytalannak. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy

a nemzeti jelképeket illető negatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása, esetleg megváltoztatásukat vagy eltörlésüket célzó javaslatok kifejezésre juttatása, értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá, hanem része a véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságának.^[125]

[151] Az új Büntető Törvénykönyvről rendelkező 2012. évi C. törvény a korábbi szabályozáshoz hasonlatos tényállás alapján – ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg – vétségnek minősíti és egy évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni a nemzeti jelkép megsértését.^[126] A sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata mellett azonban a jogalkotó a nemzeti jelkép meggyalázását is a tényállás részévé tette. A korábbi szabályozáshoz képest újdonságot jelent, hogy a büntetőjogi védelemmel összefüggésben a nemzeti jelképek köre a Szent Koronával bővült. A Szent Korona büntetőjogi védelme ugyanakkor az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlata alapján a szólásszabadság nehezen védhető korlátozását is jelenti.^[127]

[152] Vajon kiterjed-e a (büntető)jogi oltalom hazánkban más államok jelképeire is? Hol húzódik a határvonal az állami és nemzeti jelkép védelme és a véleménynyilvánítás szabadsága között? A saját nemzeti zászló vonatkozásában az USA Legfelsőbb Bírósága a zászlóégetést az 1989-es Texas v. Johnson ügyben olyan kommunikatív cselekvésként értelmezte, amelynek alapján nem korlátozható a véleménynyilvánítási szabadság azon az alapon, hogy a jog nem ért egyet az elkövetett cselekménnyel.^[128] A német szövetségi törvényhozás 2020 tavaszától ugyanakkor büntetni rendeli az Európai Unió,^[129] valamint más államok zászlajának és himnuszának nyilvános meggyalázását.

[153] Az elmúlt évtizedben Magyarországon is előfordult, hogy mintegy a véleménynyilvánítási szabadság kinyilvánításának jegyében nyilvánosan elégették más államok vagy szervezetek – az Európai Unió, valamint Izrael Állama – zászlaját. Az izraeli zászló elégetése miatt indított egyik ügyben eljáró bíróság nem látta megalapozottnak a garázdaság tényállását, mert megítélése szerint nem valósult meg a „kihívóan közösségellenesség” tényállási elem.^[130] Miközben a Fővárosi Bíróság a terheltek cselekményét erőszakosnak, megbotránkozás és riadalom keltésére alkalmas, közösségellenes magatartásnak minősítette, a közösségellenességet – a véleménynyilvánítás szabadságának alapjogára hivatkozással – az adott helyen, időben és módon nem tartotta kihívónak. A bíróság által felmentett terheltek egyike egyébként országgyűlési képviselőként vett részt a zászlóégetésben. A Kúria a Bfv. III. 573/2016/5. számú ügyben indított felülvizsgálati eljárás során hozott végzésében helybenhagyta a Fővárosi Bíróság korábbi felmentő ítéletét. Az indokolásban a Kúria arra hivatkozott, hogy

az irányadó tényállásból olyan adat nem következik, amely arra utalna, hogy a politikai beszéd befejezése előtt, annak záróakkordjaként, a beszéd tartalmát szimbolikusan tükröző izraeli állami zászlóégetés a véleménynyilvánítási jog gyakorlásának bármelyik korlátjába ütközött volna. A terheltek tehát a zászlóégetés szimbolikus aktusával nem lépték túl a szabad véleménynyilvánítás határát.

16. JEGYZETEK

- [1] PÁL Judit: „Színek »háborúja«. A zászló mint nemzeti jelkép Erdélyben 1848-ban és az erdélyi politikai elitek” *Századok* 2013/3, 689.
- [2] Pål KOLSTØ: „National symbols as signs of unity and division” *Ethnic and Racial Studies* 2006/4, 676–701; továbbá DANCS Katinka: *Általános iskolások nemzeti identitásának vizsgálata – a nemzeti szimbólumok ismerete, a nemzeti identitás erőssége, a nemzeti identitással összefüggő vélekedések*, Doktori értekezés, Szeged, 2018, 42.
- [3] Lásd DANCS (2. j.) 44.
- [4] SZÖRÉNYI László: „A Hymnus helye a magyar és a nemzetközi világirodalomban” in LUKÁCSY Sándor (szerk.): *A Hymnus költője. Tanulmányok Kölcseyről*, Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács, 1974, 13.
- [5] TÖRŐ Krisztina: „Hollandia állami és nemzeti szimbólumai” in GLATZ Ferenc (szerk.): *Állami és nemzeti szimbólumok az Európai Unióban*, Budapest, Europa Institut Budapest – MTA TTI, 2005, 129–141.
- [6] Mindez a jakobita felkelés idején történt, amikor a skót Stuart-ház hívei vissza akarták szerezni a trónt az angol uralkodótól. Az angol trón akkor komoly veszélybe került. Az új himnusz imára emlékeztette a hallgatóit. Ebben az imában az uralkodójukért fohászokdta Istenhez az alattvalók. Lásd FARKAS Ildikó: „Nagy-Britannia állami és nemzeti szimbólumai” in GLATZ (5. j.) 227–228.
- [7] FARKAS (6. j.) 228.
- [8] KECSKÉS Gusztáv: „Franciaország állami és nemzeti szimbólumai” in GLATZ (5. j.) 105.
- [9] KOVÁCS István: „Lengyelország állami és nemzeti szimbólumai” in GLATZ (5. j.) 153–166.
- [10] CSORBA László: „Olaszország állami és nemzeti szimbólumai” in GLATZ (5. j.) 264–265.
- [11] A zászló szimbolikus jelentéséhez lásd Karen A. CERULO: „Symbols and the World System: National Anthems and Flags” *Sociological Forum* 1993/2, 243–271.
- [12] PANDULA Attila: „Vexillológia” in KÁLLAY István (szerk.): *A történelem segédtudományai*, Budapest, ELTE BTK, 2¹⁹⁸⁶, 230–234.
- [13] Gabriella ELGENIUS: „The origin of European national flags” in Thomas Hylland ERIKSEN – Richard JENKINS (szerk.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, London – New York, Routledge, 2007, 23–28.
- [14] Ezt a színvilágot először I. Péter orosz cár honosította meg az általa kedvelt holland mintára az orosz polgári (kereskedelmi) hajókon. A XIX. században a szláv kölcsönösséget hirdető pánszláv mozgalmak pedig szláv színvilágként kezdték használni ezt az összetételt.
- [15] Az angolai zászlóba egy bozótívágó kés, a mozambikiba némileg rendhagyó módon még egy Kalasnyikov típusú géppisztoly is bekerült.
- [16] BERTÉNYI Iván: „Magyarország címere” in BERTÉNYI Iván (szerk.): *A magyar Szent Korona. Magyarország címere és zászlaja*, Budapest, Kossuth, 1996, 183.
- [17] FEISZT György: *Rövid magyar címertan és pecséttan*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1986, 7.
- [18] SERES Attila: „Szlovénia állami és nemzeti jelképei” in GLATZ (5. j.) 328–329.
- [19] A Francia Köztársaság nevezetes jelmondatát – „Szabadság, egyenlőség, testvériség” – a hosszú időn keresztül a francia gyarmatbirodalomhoz tartozó Haiti alkotmánya is átvette. Feltehetően a véletlen idézte elő Görögország és Uruguay állami mottóinak egybeesését: „Szabadság vagy halál!”

- [20] Akkor még mindkét országrész saját zászlót használt, de a közös uralkodó, Jakab király fontosnak érezte, hogy kettős uralmát egy közös zászló is kifejezze.
- [21] Erről a folyamatról lásd *Complete Flags of the World*, London, Dorling Kindersley, London, 2014.
- [22] Anguilla és Gibraltár.
- [23] Ezen az aranszínű sávval körbefogott kék lobogón egy rózsacsokor közepén található a királynő monogramja („E”), fölötte pedig korona.
- [24] Ez a zászló hasonlít a királyi lobogóra, de benne megjelenítették Wales címerét is.
- [25] Ez tulajdonképpen walesi szimbolikájú lobogó, amely szerepelteti a trónörökös koronáját is.
- [26] SZARKA László: „A Szlovák Köztársaság állami és nemzeti jelképei” in GLATZ (5. j.) 315–326.
- [27] Lásd *Complete Flags of the World* (21. j.).
- [28] A hatalomváltást az úgynevezett 2003. évi „rózsás forradalom” előzte meg.
- [29] Azokban az években a grúz mensevikek irányították az országot.
- [30] Ez volt korábban a nemzeti mozgalom szimbóluma.
- [31] BERTÉNYI Iván: „Címertan” in BERTÉNYI Iván (szerk.): *A történelem segédtudományai*, Budapest, Osiris, 2003, 218. A magyar államcímer fejlődéséhez lásd még RÁCZ Lajos: „A magyar államcímer történeti alakulása és jelen helye az alkotmányban”. in RÁCZ Lajos: *Rex et regnum. Tanulmányok a magyar politikai gondolkodás történetéből*, Budapest, Gondolat, 2016, 321–348.
- [32] KÁLLAY István: „Nemzeti jelképeink” *Magyar Tudomány* 1989/7–8, 593.
- [33] KÁLLAY (32. j.) 593.
- [34] HORVÁTH Zsolt: Magyarország állami és nemzeti jelképei in GLATZ (5. j.) 200.
- [35] KÁLLAY (32. j.) 593.
- [36] A koronának a címerben elfoglalt heraldikai szerepéhez fontos adalék az, hogy miután a magyar országcímeren sisakot soha nem használtak, a Szent Korona a címerfödél funkcióját töltötte be. Lásd RÁCZ Lajos: „Az államcímerek és használatuk rendje” in RÁCZ Lajos (szerk.): *Egyetemes állam- és jogtörténet. Polgári kor*, Budapest, HVG–ORAC, 2002, 493.
- [37] HORVÁTH (34. j.) 200.
- [38] KÁLLAY (32. j.) 594.
- [39] HORVÁTH (34. j.) 200.
- [40] HORVÁTH (34. j.) 201.
- [41] KÁLLAY (32. j.) 590.
- [42] KÁLLAY (32. j.) 591.
- [43] FERDINANDY Geyza: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*, Budapest, Politzer Zsigmond és fia, 1902, 53.
- [44] KARDOS József: *A szentkorona-tan története 1919–1944*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, 244.
- [45] KÁLLAY (32. j.) 592; valamint ECKHART Ferenc: *A Szentkorona-eszme története*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1941.
- [46] Kossuth Lajos 1849. április 25-én utasította az Igazságügyminisztériumot, hogy a „magyar álladalom” köriratú pecsétet (azaz a koronátlan kiscímert) vegyék használatba. BERTÉNYI Iván: „Az ún. Kossuth-címer 1848/49-ben” *Századok* 1999/2, 379.
- [47] HORVÁTH (34. j.) 201.

- [48] BERTÉNYI (46. j.) 381; továbbá SPIRA György: *Vad tűzzel*, Budapest, Osiris, 2000, 549.
- [49] Nagy Imre 1956. október 28-i rádióbeszédében jelentette be: „A kormány javaslatot terjeszt az országgyűlés elé, hogy az ország címere ismét a Kossuth-címer legyen.” SPIRA (48. j.) 549.
- [50] HORVÁTH (34. j.) 202.
- [51] BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: *Az Alkotmány magyarázata*, Budapest, KJK-Kerszöv, 2003, 719.
- [52] Cs. KOTTRA Györgyi: „Magyarország zászlaja és a magyarországi zászlók” in Bertényi (16. j.) 214.
- [53] SELMECZI KOVÁCS Attila: *Nemzeti jelképek*, Budapest, Néprajzi Múzeum, 2001. A nemzeti színek fogalmát egyébként néhány országban most is a zászlótól külön kezelik, miként az 1992. évi cseh alkotmányban is.
- [54] PANDULA Attila: „A magyar nemzeti zászló múltjáról” in IVÁNFI Ede (szerk.): *Magyarország címerei*, Budapest, Maecenas, 1989, 150.
- [55] LUKÁCSY Sándor: A Hymnus és a Szózat” in LUKÁCSY Sándor: *A hazudni büszke író*, Budapest, Balassi, 1995, 115.
- [56] BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: *Az Alkotmány magyarázata*, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2003, 718.
- [57] Utóbb, 1844-ben Vörösmarty Mihály – a Kisfaludy Társaság kezdeményezésére – megírta saját *Hymnus* című költeményét.
- [58] HORVÁTH (34. j.) 203.
- [59] 384. szám. törvényjavaslat az egységes magyar nemzet himnuszáról in *Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai. XXVI. kötet*, Budapest, Athenaeum, 1903, 333–335.
- [60] Erről lásd HALÁSZ Iván – SCHWEITZER Gábor: *Szimbolika és közjog*, Pozsony, Kalligram, 2010.
- [61] FICSOR Mihály: „Nemzeti jelképeink a védjegyjogban – I–II rész” *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 2012/2, 5–45 és 2012/3, 5–21.
- [62] A magyarországi nemzetiségek jelképeire lásd HALÁSZ–SCHWEITZER (60. j.) 150–168.
- [63] A Nemzeti Címer Bizottságot a 2011. évi CCII. törvény 4. § (2) bekezdése alapján a 138/2016. (VI. 13.) Korm. rendelet állította fel.
- [64] Az Országzászlóhoz lásd TEGZES Ferenc: „Egy tér a revíziós politika szolgálatában – A Pécsi Országzászló szerepe a város társadalmi életében” in MÁRFI Attila (szerk.): *Utcák, terek, épületek Pécsen*, Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 2010, 267; továbbá PÓTÓ János: „Revíziós emlékművek” *História*, 1988/2–3, 41–42.
- [65] Lásd az 1947. évi XVIII. törvény a Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becsikkelyezése tárgyában I. részének 1. cikkét.
- [66] HORVÁTH (34. j.) 204.
- [67] Ezekről a kérdésekről lásd *Állami Diplomáciai Protokoll és Szertartásrend. Kézikönyv. Átdolgozott és kibővített protokoll útmutató*, Budapest, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma. Állami Protokoll, Budapest, 2008, 249–250.
- [68] HORVÁTH (34. j.) 208–209.
- [69] A kitüntetésekről lásd részletesebben *Állami Diplomáciai Protokoll és Szertartásrend* (67. j.).
- [70] Hiszen ennek komoly költségvetési kihatásai lettek volna.

- [71] Az utolsó szovjet katona ugyanis 1991-ben ezen a napon hagyta el Magyarországot.
- [72] Az 1945-ben az amerikaiak kezére került Szent Koronát 1978. január 6-án hozták vissza az USA-ból Magyarországra. Az akkori amerikai külügyminiszter, Cyrus Vance az Országház épületében adta át a Szent Koronát a magyar népnek. Az amerikai fél határozott kívánságára Kádár János, az MSZMP akkori vezetője nem lehetett jelen a ceremónián, noha ő volt az ország tényleges vezetője. Tulajdonképpen ennek is erős szimbolikus töltete volt. Lásd „Kádár nem lehetett részese a korona hazatérésének” *Múlt-kor*, 2008. január 7.
- [73] HALÁSZ–SCHWEITZER (60. j.) 85–101; továbbá SZENTE Zoltán: „A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben” *Közjogi Szemle*, 2011/3, 1–13.
- [74] SCHWEITZER Gábor: „Állami és nemzeti jelképek” in HALÁSZ Iván (szerk.): *Alkotmányjog*, Budapest, NKE, 2018, 70.
- [75] MAJTÉNYI Balázs: „»Vár állott, most kőhalom«. Alaptörvény és irodalom” *Fundamentum*, 2011/4, 103–104.
- [76] SZABÓ István: „Az ősi alkotmány” in CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*, Budapest, Pázmány Press, 2020, 113–114.
- [77] SZABÓ (77. j.) 107.
- [78] VARGA Zs. András: „Magyarország szuverenitása” in CSINK–SCHANDA–VARGA (76. j.) 279.
- [79] Egyébként érthető okokból Magyarországon is a tisztavatások során csupán a Szent István-i Szent Korona másolatát használják.
- [80] Ezekről lásd SMUK Péter: „A szuverenitás jelképei és alkotmányos védelmük” *MTA Law Working Papers* 2014/37.
- [81] TAKÁCS Péter: „A magyar állam átnevezéséről” *MTA Law Working Papers* 2015/7.
- [82] TAKÁCS Péter: „Az államok nevééről” *Állam- és Jogtudomány*, 2015/1, 50.
- [83] Lásd TAKÁCS Péter: *A rózsza neve: Magyar Köztársaság – Az államok nevééről és a magyar állam átnevezéséről*, Budapest, Gondolat, 2015.
- [84] TAKÁCS (82. j.) 3.
- [85] TAKÁCS (81. j.) 3.
- [86] *A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény* 61/F. § (1) bekezdés.
- [87] *A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény* 61/G. § (1) bekezdés.
- [88] A kiemelt nemzeti emlékhelyekre vonatkozó szabályozást legutóbb a *19/2018. (II. 14.) Korm. rendelet* módosította.
- [89] HALÁSZ–SCHWEITZER (60. j.) 28.
- [90] A fővárosi funkciókhoz lásd Jean GOTTMAN: „The Role of Capital Cities” *Ekistics*, 1977/November, 240–243.
- [91] SZENTE Zoltán: „A fővárosok jogállása Európában” *Nemzetközi Közlöny*, 2007/1, 10. A ciprusi, dán, francia stb. alkotmányban nincs külön rendelkezés az állam fővárosára nézve. Uo. 7.
- [92] A Horvát Köztársaság alkotmánya Art. 13. *A rendelkezés szövege angol nyelven.*
- [93] A Szlovák Köztársaság alkotmánya Art. 10 (2). *A rendelkezés szövege angol nyelven.*
- [94] Sulev MÄELTSEMEES: „The Capital City in the Local Self-Government System in Central and Eastern European and Caucasus Countries” *Administrative Culture*, 2016/2, 143–161.

- [95] A Liechtensteini Fejedelemség alkotmánya Art. 1. (2). [A rendelkezés szövege angol nyelven.](#)
- [96] Írország alkotmánya Art. 12. 11. 1, Art. 15. 1. 3. [Az alkotmány szövege angol nyelven.](#)
- [97] A Litván Köztársaság alkotmánya Art. 17. [A rendelkezés szövege angol nyelven.](#)
- [98] Shmuel BERKOWITZ: *Jerusalem in International and Israeli Law*, Jerusalem, Jerusalem Center for Public Affairs, 2018, 16.
- [99] Milton C. CUMMINGS, Jr. – Matthew C. PRICE: „The Creation of Washington DC: Political Symbolism, and Practical Problem Solving in the Establishment of a Capital City of the United States of America, 1787–1850” in John TAYLOR – Jean G. LANGELLÉ – Caroline ANDREW (szerk.): *Capital Cities: International Perspectives. – Les Capitales: Perspectives Internationales*, Ottawa, Carleton University Press, 1993, 213–249.
- [100] Horst ZIMMERMANN: „Berlin: An almost symmetrical case” in Klaus-Jürgen NAGEL (szerk.): *The problem of the capital city. New research on federal capitals and their territory*, Barcelona, Institut d’Estudis Autonòmics, 2013, 103–119.
- [101] Anastassia V. OBYDENKOVA: „Capital City in a re-federalized Russia: the case of Moscow. In: The problem of the capital city. New research on federal capitals and their territory” in NAGEL (100. j.) 162–163.
- [102] Jorge E. HARDOY: „Ancient Capital Cities and New Capital Cities of Latin America” in TAYLOR–LANGELLÉ–ANDREW (99. j.) 121–123.
- [103] A Holland Királyság alkotmánya Art. 32. [A rendelkezés szövege angol nyelven.](#)
- [104] A Montenegrói Köztársaság alkotmánya Art. 5. [A rendelkezés szövege angol nyelven.](#)
- [105] A Bolíviai Többnemzetiségű Állam alkotmánya Art 6. I. [A rendelkezés szövege angol nyelven.](#)
- [106] Alan MABIN: „South African Capital Cities” in Simon BEKKER – Göran THERBORN (szerk.): *Capital Cities in Africa: Power and powerlessness*, Dakar – Cape Town, CODESRIA–HSRC, 2011, 168–191.
- [107] ÁGOSTON Gábor: „A kezdetektől a török uralom végéig” *Budapesti Negyed*, 1998/2–3, 9–10.
- [108] POÓR János: „Buda, Pest, Óbuda a 18. században” *Budapesti Negyed*, 1998/2–3, 53–61.
- [109] WILDNER Ödön: *Pest és Buda közigazgatásának története az 1848–1849-i szabadságharc alatt*, Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1936, 215.
- [110] GÁRDONYI Albert (szerk.): *A főváros egyesítésére vonatkozó okmányok gyűjteménye*, Budapest, Székesfővárosi Házinyomda, 1913, VI.
- [111] 107. szám. törvényjavaslat Buda-Pest törvényhatóság alakításáról és rendezéséről in *Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. II. kötet*, Buda, Magyar Királyi Államnyomda, 1873, 74.
- [112] EREKY István: *Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata*, Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1935, 173.
- [113] WILDNER Ödön: *A főváros közigazgatásának története a kiegyezéstől a millenniumig*, Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1939, 67.
- [114] *A Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI. törvénycikk, A Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló 1930. évi XVIII. törvénycikk.*
- [115] *A székesfővárosi törvényhatósági bizottság újjáalakításáról szóló 1920. évi IX. törvénycikk, a székesfőváros törvényhatósági bizottságának újjászervezéséről szóló 1924. évi XXVI. törvénycikk, a Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló 1930. évi XVIII. törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1934. évi XII. törvénycikk.*

- [116] *A helyi tanácsokról szóló 1950. évi I. törvény, a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény.*
- [117] Herbert KÜPPER: „Az Alkotmány 74. §-ának jogi jelentősége és tartalma” *Jogtudományi Közlöny*, 2007/3, 126.
- [118] KÜPPER (117. j.) 124.
- [119] BARABÁS Zoltán – TIBA Zsolt: „A főváros közigazgatásának továbbfejlesztése” *Magyar Közigazgatás*, 1995/4, 193.
- [120] Az úgynevezett emlékezet- és érdemtörvényekről, azok osztályozásáról, jogi tárgyáról, valamint jogalkotási dilemmáiról lásd TÓTH Judit: „A jelképes jogállam” *Mozgó Világ*, 2002/3, 3–12.
- [121] Az 1923-as Petőfi-centenáriumhoz lásd SZABÓ Miklós: „Politikai évfordulók a Horthy-rendszerben” in LACKÓ Miklós (szerk.): *A két világháború közötti Magyarországról*, Budapest, Kossuth, 1984, 480–483.
- [122] 148. szám. Indokolás „Petőfi Sándor emlékének törvénybe iktatásáról” szóló törvényjavaslatához in *Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott nemzetgyűlés irományai. IV. kötet*, Budapest, Pesti Könyomda, 1923, 214.
- [123] SZABÓ (121. j.) 497.
- [124] 262. szám. indokolás „Liszt Ferenc emlékét megörökítő kétpengős ezüstérmék veréséről” szóló törvényjavaslatához in *Az 1935. évi április hó 27-ére összehívott országgyűlés irományai. V. kötet*, Budapest, Athenaeum, 1936, 322.
- [125] 13/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 61, 70–71.
- [126] *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* 334. §. Lásd KOLTAY András: „Dorian Grey képmásához való jog: a művészet szabadságának önálló alapjogi jellegéről” KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 3, Budapest, Wolters Kluwer, 2016.
- [127] SMUK Péter: „A szuverenitás jelképei és alkotmányos védelmük” in TAKÁCS Péter (szerk.): *Az állam szuverenitása. Eszmény és/vagy valóság. Interdiszciplináris megközelítések*, Gondolat, Budapest, 2015, 393.
- [128] KOLTAY András: „A véleménynyilvánítás szabadsága” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) (2018).* [71].
- [129] Az Európai Unió jelképeihez – így a zászlóhoz, a himnuszhoz, valamint a jelmondatához lásd HARKAI Attila: „Az Európai Unió szimbólumai” in GLATZ (5. j.) 7–13.
- [130] PETRUS Szabolcs: „Szigorú zászlóégetési tilalom jön Németországban” *Jogászvilág*, 2020. március 4.